

»Kupida je spoznala, preden je srečala matičarja.«

Slovenski in italijanski avtorji o problemih spolnosti v dobi meščanstva

ČERNIGOJ Meta, prof. zgodovine in italijanščine,
mlada raziskovalka, Inštitut za novejšo zgodovino,
Kongresni trg 1, SI-1000 Ljubljana, meta.cernigoj@inz.si

176(450-89)

»KUPIDA JE SPOZNALA, PREDEN JE SREČALA
MATIČARJA.«

*Slovenski in italijanski avtorji o problemih spolnosti v
dobi meščanstva*

Prispevek obravnava razlike v obravnavi spolnih problematik, ki jih je mogoče opaziti med deli, ki so izhajala v osrednjeslovenskih pokrajinah in deli, ki so izhajala v Trstu, Kopru, Gorici in na Reki v dobi meščanstva. Ta so nastajala večinoma izpod peresa italijansko govorečih avtorjev, ki so se tematik, kot so ženska seksualnost, masturbacija, spolna vzgoja in spolne bolezni, lotevali brez večjih zadržkov. Med njimi je namreč že zgodaj prevladalo prepričanje, da nevednost ni obramba kreposti in da ob alarmantni razširjenosti spolnih bolezni ni več mogoče molčati. Medtem ko so se italijanski pisci odkrito zavzemali za nadzor rojstev, uporabo kondomov, osveščanje mladih in strogo higieno ob obiskih javnih hiš, so ostajali slovenski avtorji pri moralnih naukih in zapleteni terminologiji, ki daje bralcu zgolj slutiti, o čem je govor. Slovenske in italijanske pisce je združeval le podobno nepopustljiv odnos do masturbacije, tudi v tem primeru pa je bila očitna razlika v pristopu: italijanski avtorji so o pojavu govorili odkrito, pri čemer so najraje grozili z vsemi mogočimi in nemogočimi posledicami, ki naj bi človeka odvrnile od tega početja, slovenski pa so se problemu najraje preprosto izognili.

Ključne besede: Italija, Trst, Istra, morala, ženske, masturbacija, spolna vzgoja, spolne bolezni

ČERNIGOJ Meta, BA History and Italian, Young
Researcher, Institute of Contemporary History,
Kongresni trg 1, SI-1000 Ljubljana, meta.cernigoj@inz.si

176(450-89)

«SHE HAD COME TO KNOW CUPID BEFORE SHE
MET THE REGISTRAR.»

*Slovene and Italian Authors Dealing with Problems of
Sexuality in the Bourgeois Era*

The article deals with the differences in the treatment of sexual practices that existed between works that were published in central Slovenian regions and works that were published in Trieste, Koper, Gorizia and Reka during the bourgeois era. These were mostly written by Italian-speaking authors, who wrote about topics such as women sexuality, masturbation, sex education and sexual diseases with no major constraint. They were able to do so because they had come to realize that ignorance did not help protect morality and that it was no longer possible to keep quiet, given the alarming rate with which sexual diseases spread. While Italian writers openly supported birth control, the use of condoms, education of the young and strict hygiene in brothels, their Slovene counterparts adhered to moral teachings and complicated terminology that referred to the subject matter only indirectly. Slovene and Italian writers shared only the similarly uncompromising attitude towards masturbation; however, even here the two sides differed in their approach: Italian authors talked openly about the phenomenon and threatened every possible and impossible consequence that might deter individuals from performing it, while Slovene authors preferred simply to avoid this problem.

Key words: Italy, Trieste, Istria, morality, women, masturbation, sex education, sexual diseases

Zgodovinski razvoj sodobnega človeka ni šel, tako kot si pogosto predstavljamo, v smeri osvobajanja, od represije k svobodi, ampak v smeri vedno večjega nadzora.¹ Prav medicina je, skupaj z antropologijo in forenzično medicino, v tem obdobju imela moč, da je ločevala naravne od nenaravnih praks, zdravo od patološkega, normalno spolno obnašanje od abnormalnega.² Zdravniki in moralisti so izumili problem masturbacije in lik masturbirajočega mladeniča, da so lahko okrepili svoj nadzor nad družbo,³ na novo pa so definirali tudi problem ženske spolnosti in homoseksualnosti.⁴ Nov koncept seksualnosti pa je bil le odsev družbene realnosti, ki se v veliki meri ni več ujemala z navodili in priporočili duhovnikov, pedagogov, zdravnikov in učiteljev in je prinašala tolikšne izzive v obliki spolnih bolezni, masturbacije, homoseksualnosti in drugih nepriznanih spolnih praks, da je terjala takojšnjo reakcijo. Strokovna javnost se je znašla pred hudo dilemo, ki je pripeljala do njenega razbitja na več frakcij – obravnavati tematike o spolnosti ali pa, v strahu pred pohujšanjem, še naprej molčati. V tem obdobju so se, kot odgovor na stanje v družbi in v povezavi z razvojem medicine in zavedanja o higieni, pojavili tudi prispevki, ki se ukvarjajo s človeškim telesom in njegovimi funkcijami, vendar – kot ugotavlja Paolo Sorcinelli – največkrat ni šlo za obravnavo celotnega telesa, ampak le nekaterih njegovih delov. O »sramotnih delih telesa« se je razpravljalo redko in še to z uporabo zapletene in v tančico zavite terminologije.⁵

Odnos do seksualnosti na Slovenskem in v Italiji

Janez Polajnar,⁶ avtor prvega bolj celovitega pregleda npravstvene zgodovine na Slovenskem,

pripisuje slovenskemu prostoru določene specifične lastnosti glede na razvoj, ki je istočasno potekal v nemških, večinoma protestantskih deželah. Za slovenski prostor naj bi bil tako značilen tipično katoliški pogled na obravnavo tem, kot so ženska in njeno telo, spolnost, zakonska zveza, ter masturbacija in spolne bolezni. Vse sile so bile v tem obdobju namreč usmerjene v poudarjanje vrednosti deviškosti, kreposti in vzdržnosti v nasprotju s posledicami, ki jih prinaša greh nečistovanja. Za slovenski prostor je bilo značilno tudi to, da je moralni nauk ostal v obravnavi duhovnikov in pedagogov, medtem ko so se zdravniki redkeje vključevali v to razpravo. V strahu pred pohujšanjem so se izogibali poimenovanju določenih delov telesa⁷ in so ostajali večinoma le pri namigih na, po njihovem mnenju, moralne odklone, od katerih po obravnavi prednjači predvsem vprašanje masturbacije. Veliko bolj eksplicitni so bili pri naštevanju nesreč in bolezni, ki lahko grešnika doletijo že na zemlji, predvsem pa pri poudarjanju peklenjskih muk, ki ga čakajo v onostranstvu. Grožnje so tako postale obvezen del moralno-vzgojnih razprav, priročnikov in molitvenikov.⁸ Otroke in odraščajoče mladostnike so poskušali čim dlje ohraniti v popolni nevednosti, ki naj bi bila edino zagotovilo za ohranitev nedolžnosti. Krščanska moralistika je zavračala vsako razpravljanje o spolnosti, uporabljala pa je zapleteno besedišče, kjer se omenja nečistost, greh mesa, Onanov greh, in blato umazanije, s katerim so hkrati izrazili vse in nič.⁹ Med najbolj plodne pisce vzgojnih knjižic sodi Anton Martin Slomšek,¹⁰ na začetku 20. stoletja pa mu je sledil predvsem Anton Bonaventura Jeglič.¹¹

2008, str. 5.

¹ Laquer, Thomas W.: *Sesso solitario: storia culturale della masturbazione*, Milano, Il saggiatore, 2007, str. 228.

² Eder, X. Franz: *Sexualized Subjects: Medical Discourses on Sexuality in German-Speaking Countries in the Late Eighteenth and the Nineteenth Centuries*, str. 1. Vir: <http://www.cas.umn.edu/wp952.htm>, 9. 2. 2006.

³ Laquer, *Sesso solitario*, str. 228.

⁴ Eder, X. Franz: *Sexualized Subjects: Medical Discourses on Sexuality in German-Speaking Countries in the Late Eighteenth and the Nineteenth Centuries*, str. 1.

⁵ Sorcinelli, Paolo: *Avventure del corpo: culture e pratiche dell'intimità quotidiana*, Milano, Bruno Mondadori, 2006, str. VIII.

⁶ Polajnar, Janez: »Pfuj! To je gerdo!«: k zgodovini morale na Slovenskem v dobi meščanstva, Celje, Zgodovinsko društvo,

⁷ Več o tej problematiki v: Studen, Andrej: *Za zdravje je potrebna snažnost: razpravljanje o nasvetih za telesno higieno v 19. stoletju na Slovenskem*. V: *Prispevki za novejšo zgodovino*, l. 2005, št. 2, str. 19–29.

⁸ Polajnar, Janez: »Pfuj! To je gerdo!«, str. 11.

⁹ Prav tam., str. 14.

¹⁰ Anton Martin Slomšek je bil med drugim avtor dela *Krščansko devišstvo*, Nauki, vzgledi in molitve za dekleta, ki je prvič izšlo že leta 1834 ter bilo nato več kot desetkrat ponatisnjeno, zadnjič leta 1923. (Polajnar, 12)

¹¹ Anton Bonaventura Jeglič je avtor številnih vzgojnih priročnikov, namenjenih vsem starostim: *V boj za srečno in veselo krščansko življenje* (1921), *Staršem* (1910), *O vzgoji otroka: navodilo duhovnikom in staršem* (1914), *Pouk dečkov ob času dozorelosti* (1915), *Pouk deklic ob času dozorelosti* (1915), *Važen pouk materam* (1915), *Ženinom in nevestam: pouk za srečen zakon* (1910) ter drugih.

Kljub vsem primerom, ki dokazujejo odklonilen odnos strokovne javnosti na Slovenskem do obravnave teh tematik, pa ne moremo trditi, da je bilo tako na celotnem slovenskem ozemlju. Pomemben vir, ki do sedaj še ni bil upoštevan in ki ga je potrebno vzeti v razmislek, so dela, ki so izšla na ozemlju današnje Slovenije ali v njeni neposredni bližini v italijanskem jeziku. Ta dela so večinoma nastajala pod vplivom, ki je prihajal iz italijanskega in francoskega kulturnega prostora, kjer so se pomembni centri razvoja misli o higieni razvili zlasti v okviru univerz. Prav specifičnost italijanskega in francoskega šolstva, ki je bilo že od leta 1870 laično, je omogočala vstop spolne vzgoje v učilnice.¹² Prvi predlog zakona o uvedbi spolne vzgoje v šole je italijanski parlament obravnaval že leta 1910,¹³ predmet z imenom *Igiene sessuale* (Spolna higiena) pa je bil nato v šolah uveden leta 1912.¹⁴ Javnost je bila tudi v Italiji sicer neenotna glede pristopa do te problematike;¹⁵ nekateri so bili za molčečnost, drugi za odprt pristop, tretji za strašenje pred posledicami. Zgolj delitev na katoliški in nekatoliški tabor pa za italijanske razmere ni ustrezna. Pravilneje je govoriti o katoliškem taboru, čigar glavna predstavnika sta bila Rodolfo Bettazzi in Giacomo Vianti,¹⁶ ter o protiklerikalnem taboru, kamor lahko prištevamo tudi večino piscev, ki bodo predstavljeni v nadaljevanju.¹⁷ Katoliški tabor, ki v Italiji že sredi 19. stoletja ni imel tako dominantne prevlade, kot je bila značilna za slovenski prostor, pa se je nato še razdelil na dva dela in tako še dodatno izgubil svoj vpliv na javno mnenje. Celo med katoliškimi pisci,

predvsem iz srednjega sloja, je namreč prevladalo prepričanje, da je o spolnosti potrebno govoriti, pri čemer pa so se zavzemali predvsem za naštevane posledic bolezni in za odkrite grožnje.¹⁸ Niti katoliško usmerjeni pisci se tako niso izogibali temam, kot so splav, prostitucija in spolne bolezni, le da so za razliko od laičnih piscev mlade predvsem svarili pred gnusnimi dejanji z bolečimi posledicami, ki se jim je najbolje izogniti.¹⁹ Kljub razlikam v pristopu (laični pisci si želijo reforme šolstva in uvedbe spolne vzgoje v šolah, konzervativni pisci pa se zavzemajo za individualen pouk), da razmere v družbi preprosto niso več dovoljevale tišine in dogmatskih zapovedi. Skrbela jih je predvsem alarmantna razširjenost sifilisa, saj naj bi bila okužena kar šestina celotnega prebivalstva, pa tudi neurejeno vprašanje prostitucije.²⁰ Obstajala je cela vrsta higienikov, ki se je ukvarjala z raznovrstnimi temami, od kanalizacije in odplak, embalaže živil in problemov pri preseljevanju prebivalstva, do umivanja, pravilnega žvečenja in oblačenja. Zelo pogosto so se ukvarjali tudi s spolnostjo,²¹ pri čemer pa se je na začetku tridesetih let pozornost s spolnih bolezni preusmerila na padanje rodnosti.²²

Dela, ki so izhajala v Istri in v Trstu,²³ izkazujejo precejšnjo specifičnost glede na stanje na področju današnje osrednje Slovenije. Ženska seksualnost, masturbacija, spolna vzgoja in spolne bolezni, so tematike, ki so jih slovenski pisci večinoma načrtno izpuščali, medtem ko so jih istrski

¹² Ziglio, Corrado: *Tracce per una storia dell'educazione sessuale in Italia e in Europa tra la seconda metà dell'Ottocento e il primo Novecento: il dibattito e il clima*. V: Rifelli, Giorgio, Ziglio, Corrado: *Per una storia dell'educazione sessuale, 1870-1920; documentazione a cura di Patrizia Moro, Scandicci* (Firenze), *La nuova Italia*, 1991, str. 190.

¹³ Rifelli, Giorgio, Ziglio, Corrado: *Premessa*. V: Rifelli, Giorgio, Ziglio, Corrado: *Per una storia dell'educazione sessuale, 1870-1920; documentazione a cura di Patrizia Moro, Scandicci* (Firenze), *La nuova Italia*, 1991, str. 1.

¹⁴ Rifelli, Giorgio: *Sessualità: Nascita di un concetto e di una disciplina*. V: Rifelli, Giorgio, Ziglio, Corrado: *Per una storia dell'educazione sessuale, 1870-1920; documentazione a cura di Patrizia Moro, Scandicci* (Firenze), *La nuova Italia*, 1991, str. 35.

¹⁵ Ziglio, Corrado: *Tracce per una storia dell'educazione sessuale in Italia e in Europa tra la seconda metà dell'Ottocento e il primo Novecento: il dibattito e il clima*, str. 194.

¹⁶ Rifelli, Giorgio: *Sessualità: Nascita di un concetto e di una disciplina*, str. 21.

¹⁷ Ziglio, Corrado: *n. d.*, str. 111.

¹⁸ Ziglio, Corrado: *n. d.*, str. 118-119.

¹⁹ Ziglio, Corrado: *n. d.*, str. 122.

²⁰ Ziglio, Corrado: *n. d.*, str. 115-116.

²¹ Rifelli, Giorgio: *Sessualità: Nascita di un concetto e di una disciplina*, str. 32.

²² Rifelli, Giorgio, Ziglio, Corrado: *Premessa*, str. 2.

²³ Obravnavana bodo naslednja dela: Giovanni Battista Jasbitz: *La felicità, ossia il tesoro della sapienza*, Trieste, Tip. Weis, 1856, Antonio Grossich: *Trattatello di igiene*, Fiume, E. Mohovich, 1882,

Carlo Apollonio: *L'igiene ossia la vera medicina popolare*, Capodistria, Tip. Cobol - Priora, 1891,

Michele Depangher: *Manuale pratico di medicina popolare modernissima in versi*, Capodistria, Tip. Cobol - Priora, 1905,

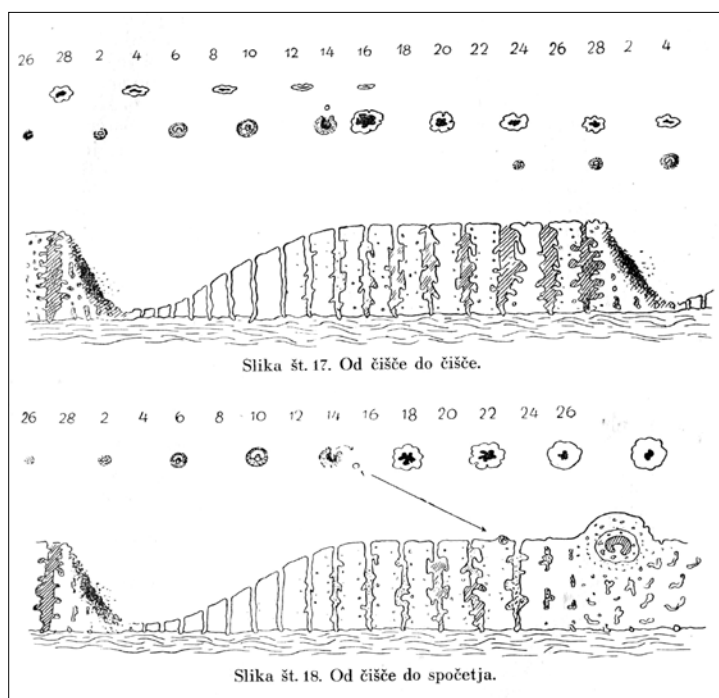
Alfonso De Nicola: *Matrimonio e malattie sessuali*, Trieste, Licinio Cappelli 1926,

Antonio Iellersitz: *La puericultura - l'igiene dell'infanzia e dell'adolescenza nelle scuole di Trieste: storia dell'istituzione fino dal 1895: funzionamento pratico dal 1911 al 1921*, Trieste, Tip. Moderna M. Susmel, 1927.

in tržaški pisci, pod vplivom italijanske literature, obravnavali brez večjih zadržkov.

Žensko telo in masturbacija

Ena izmed najbolj tabuiziranih tematik, je zagotovo vprašanje ženskega telesa ter vsega, kar je s tem povezano. Obravnavanje ženske spolnosti je bilo potisnjeno povsem v ozadje. Če je v srednjem veku še veljalo, da je za oploditev potreben tudi ženski orgazem, ker da tako moški kot ženska izločita svoje spolne celice ob orgazmu, pa je v kasnejših obdobjih ženski orgazem postal nepotreben, škodljiv in grešen.²⁴ V 19. stoletju se je dojemanje ženske seksualnosti tako povsem spremenilo – najboljše žene, matere in gospodinje naj sploh ne bi čutile spolnega nagona.²⁵ Edini namen ženskega telesa je postala reprodukcija, vsaka spolna sla je bila označena za patološko in nevarno,²⁶ zato so se ženske naučile zavračati svoje telesne občutke, o menstruaciji pa se ni razpravljalo, saj ženska kot samostojno spolno bitje sploh ni smela obstajati.²⁷ Edini, ki je poleg Štefana Kočvarja pri obravnavi poroda in higiene po njem sploh govoril o umivanju spolovil, je bil Alojzij Valenta.²⁸ Ostali priročniki, predvsem bontoni, ki so tudi vsebovali nasvete za telesno higieno, so ostajali zgolj na splošnih priporočilih o umivanju zgolj vidnih delov telesa, kot so lasje, zobje, roke in obraz, poudarjali pa so tudi pomen čistoče obleke. Še na začetku 20. stoletja le redko naletimo na omembe drugih delov telesa, o predelu genitalij pa vlada celo popoln molk. Vse, kar je bilo v povezavi s spolnostjo, je veljalo za povsem neizrekljivo.²⁹ Slovenski avtorji so se kočljivim temam očitno najraje preprosto izognili, saj litera-

Shema menstruacijskega cikla brez in z oploditvijo jajčeca.
(Breclj, Anton: Ob viru življenja: spolne zadeve v preglednih obrisih, Celje, Družba sv. Mohorja, 1938)

ture iz obravnavanega obdobja, ki bi bila dostopna v slovenščini in bi obravnavala tematiko ženskega telesa, higiene, ženskih bolezni in poroda, skorajda ni. Šele v dvajsetih letih 20. stoletja se je pojavila serija priročnikov, ki se je ukvarjala s problematiko higiene ženskega telesa na bolj odkrit način, vendar pa gre v veliki večini primerov za prevode iz nemščine v slovenščino, ki so izhajali v okviru Nakladnega zavoda »Neva« v Zagrebu,³⁰ medtem ko je monopol nad prepovedanimi temami ostal trdno v rokah Antona Bonaventure Jegliča ter avtorjev, kot je Justin Matej, ki so povsem sledili njegovim tezam, ženskam pa, razen vzdržnosti pred poroko ter materinstva po njej, niso veliko ponujali.

Bolj odprt odnos do ženske spolnosti je pokazal šele Marjan Bohorič v svojem delu *Spolno življenje*, ki je izšlo leta 1940. Ženske so po njegovem mnenju zaradi vzgoje mnogokrat povsem spolno

²⁴ Hawkes Gail: *Sex and Pleasure in western culture*, Cambridge, Malden: Polity, 2004, str. 83.

²⁵ Hawkes, n. d., str. 121.

²⁶ Hawkes, n. d., str. 122.

²⁷ Destovnik, Irena: *Moč šibkih: ženske v času kmečkega gospodarjenja*, Celovec, Drava, 2002, str. 185–186.

²⁸ Studen, *Za zdravje je potrebna snažnost*, str. 21.

²⁹ Več o tem v: Döcker, Ulrike: *Die Ordnung der bürgerlichen Welt: Verhaltensideale und soziale Praktiken im 19. Jahrhundert*, Frankfurt / New York, Campus Verlag, 1994, str. 103–119, str. 105.

³⁰ Pod okriljem založbe Neva v Zagrebu so izšli naslednji priročniki: Reinhold Gerling: *Dekleta, ki niso za zakon: opomini in nasveti* (1929), Anton Müller: *Higijena prve poročne noči: potokaz za zaročene mlade pare* (1929), Paul Adam: *Zablode ljubavnega življenja* (1929), Eugen Zugen: *Večni greh ljubezni med moškim in žensko* (1929) ter Camilo Mauclair: *Žena i prostitucije* (1929). Pri tej založbi je izšlo tudi delo Dr. Holländerja *Kako će se žena očuvati do začeca i trudnoće*, ki pa ni bila prevedena v slovenščino.

zavrte, kar onemogoča »idealno spolno združitev«, ki je mogoča le ob »istočasni spolni zadovoljitvi z možem«.³¹ Možem svetuje, naj bodo s svojimi ženami nežni in naj gojijo čim daljšo »ljubavno igro«, ter pravi: »V primeru, da žena vzlic ljubavni igri ne pride do orgazma, toda čuti, da bi prišla, če bi se dražljaji vsaj še malo časa ponavljali, tedaj je treba z draženjem nadaljevati. Če to ni mogoče s spolnim udom (ki je radi ejakulacije splahnel in je nesposoben za takojšnjo ponovno vnikanje v nožnico), moramo pač kako drugače.«³² Da pa je bil tako liberalen odnos do ženske spolnosti še celo na sredini 20. stoletja prej kot ne izjema, priča delo Antona Breclja *Ob viru življenja* iz leta 1938, za katerega je ženska frigidnost nekaj naravnega, saj po njegovem mnenju ne predstavlja večje ovire za žensko.

Prava zakonska žena in vzorna mati naj v večini primerov sploh ne bi poznala »spolne naslade«, telesna združitev z možem naj bi ji bila celo »prej zoprna ko všečna«.³³ Breclj pa v svojih trditvah vsekakor ni bil izjema, saj je le nadaljeval dolgo tradicijo priročnikov, ki so temeljili na podobnih tezah. Odklon od te linije predstavlja delo Josipa Potrate *Higiena matere* iz leta 1936, ki je izšlo pri Goriški matici (*Unione editoriale goriziana*) v Gorici in je napisano v povsem drugačnem duhu kot dela, ki so izhajala v notranjosti Slovenije. Avtor obravnava vprašanja glede oploditve in nosečnosti, poroda, posveča se negi nosečnice ter nato novopečene matere, negi novorojenčka ter vprašanju splava.³⁴ Prav tako v Gorici, pri Narodni knjigarni, pa je izšlo delo *Materinstvo* (avtor ni naveden), ki se podrobno ukvarja s problematiko ženskega telesa, menstruacije, nosečnosti in poroda. Delo je zanimivo zlasti zaradi podrobne cenzure, ki ji je bilo podvrženo. Prvi primer cenzure lahko srečamo pri opisu razvoja deklet, kjer prvotno besedilo »Dekle raste, se razvija, dehti, lepa je v svoji nedolžnosti, ko stopi z izvoljenim pred oltar, a lepota vseh njenih let je najizrazitejše izražena, ko povije novorojeno dete

Ženska med porodom

(Fischer-Dückelmann, Anna: *Die Frau als Hausärztin*, Stuttgart, Süddeutsches Verlag-Institut, 1911)

in je položi ljubljenu možu v naročje» očitno ni dovolj jasno izražalo pomena zakonske zveze ter je bilo zato prelepljeno in popravljeno v »Njena največja sreča v zakonu je, ko povije novorojeno dete in je položi ljubljenu možu v naročje«.³⁵ Še zanimivejši je primer cenzuriranja nasvetov glede preprečevanja nosečnosti. Z nekoliko truda je mogoče razbrati prvoten tekst, ki je bil prelepljen in ki pravi: »Žena, ki se hoče ubraniti oploditve radi prevelike šibkosti, srčne bolezni ali jetike, njene ali moževe, prav ravna, a pripomoček ubranitve naj bo le izpiranje z irigatorjem po občevanju – tozadevno navodilo za uporabo daje babica – ali pa vzdržnost občevanja štirinajst dni po mesečnem perilu«. Nov tekst se glasi: »Žena, ki se hoče ubraniti oploditve radi prevelike šibkosti, srčne bolezni ali jetike, njene ali moževe, naj se poslužuje moralnih pripomočkov npr. vzdržnosti in naj se posvetuje v tem oziru z vestnimi osebami.«³⁶ Povsem prelepljen in brez nadomestnega teksta pa je odlomek, ki obravnava vprašanje splava in ki pravi: »Splav je dovoljen in ne obtežuje vesti, ne pušča neprijetnih občutkov, v slučaju, da zmore povzročiti nosečnost materino ali otrokovo smrt. Odločuje naj tedaj le vesten, izurjen zdravnik, ki rabi zato primerna sredstva.«³⁷ Slovenski bralki torej še v letu 1926 ni bilo dovoljeno brati niti o najosnovnejših kontracepcijskih meto-

³¹ Bohorič, Marjan: *Spolno življenje, Ljubljana, Deziderij, Mizerit, 1940, str. 55.*

³² Bohorič, n. d., str. 57.

³³ Breclj, Anton: *Ob viru življenja: spolne zadeve v preglednih obrisih, Celje, Družba sv. Mohorja, 1938, str. 103.*

³⁴ Potrata, Josip: *Higiena matere, Gorizia, Unione editoriale goriziana, 1936.*

³⁵ *Materinstvo, Gorica, Narodna knjigarna, 1926, str. 13.*

³⁶ *Materinstvo, str. 38–39.*

³⁷ *Materinstvo, str. 47.*

dah, kaj šele o splavu. Cenzura dela *Materinstvo* je tako svojevrsten pokazatelj družbene klime na Slovenskem.

Literatura, ki je v istem obdobju izhajala v italijanskem jeziku, tudi v Trstu in Kopru, je bila glede omenjenih tematik precej bolj natančna. Poleg prevodov del angleških in zlasti francoskih zdravnikov in higienikov, so v italijanskem jeziku nastali številni priročniki, ki obravnavajo žensko telo, porod in ženske bolezni. Dela, ki so izhajala v Trstu, Kopru ter drugod v Istri, izkazujejo pripadnost tistemu delu italijanskega kulturnega prostora, ki je zagovarjal odprto obravnavo tem in osveščanje bralk. Tako se npr. Antonio Grossich v delu *Trattatello di igiene* posveča higieni po porodu in je zelo natančen pri opisovanju čiščenja prsnih bradavic, ki naj bi jih z mlačno vodo očistili po vsakem dojenju in se tako izognili mašenju mlečnih kanalov.³⁸ Paolo Mantegazza natančno opisuje potek poroda in ženski svetuje, da si takoj na začetku izprazni mehur in črevo ter se popolnoma sleče, že dva meseca pred porodom pa naj bi ženska začela negovati svoje prsne bradavice, da bi bile te čim bolj utrjene.³⁹ Vincenzo De Castro že leta 1869 svetuje materam, naj otroka dojijo že s prvim mlekom po porodu,⁴⁰ svetuje pa jim tudi, kako naj si pomagajo proti razpokanim bradavicam.⁴¹ Edoardo Ligorio svetuje skrbno higieno že med nosečnostjo, še bolj pa po porodu, še posebej skrbno naj bi se ženske posvečale čistoči genitalij.⁴² Ligorio daje tudi zelo natančna navodila o poteku poroda: takoj na začetku naj pomočnica zavre večjo količino vode ter naredi porodnici klistir. Ko ženska izloči, jo je po njegovih besedah treba skrbno umiti, ji zamenjati perilo in prekriti genitalije z vlažno krpo. Ligorio strogo prepoveduje poseganje z rokami v notranjost ženskih genitalij, saj se zaveda, da je le redkokatera babica tako osveščena, da bi si pred tem zares skrbno razkužila roke.⁴³ Skrbno čiščenje genitalij naj

bi bilo nujno tudi po porodu.⁴⁴ Podrobna navodila o poteku poroda podaja tudi Carlo Apollonio, ki daje navodila za klistiranje, svetuje, kako premagovati bolečino, obravnava pa tudi problematiko dojenja.⁴⁵ Italijanski avtorji precej natančno obravnavajo tudi problematiko preprečevanja zanositev. Pio Foà trdi, da ni moralno pridigati ljudem, naj se razmnožujejo, ne glede na gmotne razmere.⁴⁶ Z uravnavanjem rojstev bi bilo življenje ženske po njegovem mnenju bolj humano, ženska bi lahko sodelovala pri delu, otroci bi bili bolje prehranjeni in bolj zdravi, oče pa bi lažje skrbel za njihov intelektualni in duševni razvoj.⁴⁷ Piccoli natančno našteva možnosti preprečevanja zanositve: prekinitev spolnega odnosa, zapiranje ustja vagine ali prekrivanje moškega spolnega uda s kondomom,⁴⁸ najbolj nedolžen način preprečevanja zanositve pa naj bi bilo takojšnje izpiranje nožnice z mlačno vodo.⁴⁹ Mantegazza je še bolj direkten in ljudem kliče: »Ljubite se, vendar ne plodite se!«⁵⁰ To je vsekakor v popolnem nasprotju s tezo Antona Breclja, ki je še leta 1938 poudarjal, da »spolno izživljanje naj ne bo v nasprotju s spolnim smotrom. Spolno dejstvovanje, ki mu je namen zarajanje potomstva, ne sme tega naravnega in nravnega bistvenega namena izključevati ali onemogočiti, sicer se spači v protinaravno ravnanje, ki ga življenje samo iztreblja po nespremenljivi postavi.«⁵¹ Breclj nastopi ostro proti vsakemu preprečevanju zanositve ter predvsem proti splavu,⁵² zato pa podrobno predstavi Knausov način določanja plodnih in neplodnih dni. Vzdržnost v plodnih dneh se mu zdi edini sprejemljiv način uravnavanja rojstev.⁵³

Drugi kočljiv problem, s katerim pa so se vsi veliko ukvarjali, je bil problem masturbacije.⁵⁴

³⁸ Grossich, Antonio: *Trattatello di igiene*, Fiume, E. Mohovich, 1882, str. 105.

³⁹ Mantegazza, Paolo: *Elementi d'igiene*, Sesto san Giovanni, Casa Editrice Madella, 1912, str. 222.

⁴⁰ De Castro, Vincenzo: *Igiene del corpo umano, o la casa di mia dimora*, Milano, Nuova società editrice A. Maglia & C., 1869, str. 112.

⁴¹ De Castro, n. d., str. 115.

⁴² Ligorio, Edoardo: *Il medico di se stesso*, Firenze, A. Salani, 1901, str. 191.

⁴³ Ligorio, n. d., str. 199.

⁴⁴ Ligorio, n. d., str. 200.

⁴⁵ Apollonio, Carlo: *L'igiene ossia la vera medicina popolare*, Capodistria, Tipografia Cobol – Priora, 1891.

⁴⁶ Foà, Pio: *Igiene sessuale*, Milano, Federazione italiana delle biblioteche popolari, 191?, str. 98.

⁴⁷ Foà, n. d., str. 103.

⁴⁸ Piccoli, Ettore: *Morale fisica*, Torino, Unione tipogr. Editr., 1913, str. 120.

⁴⁹ Piccoli, n. d., str. 141.

⁵⁰ Mantegazza, *Elementi d'igiene*, str. 228.

⁵¹ Breclj, Ob viru življenja: spolne zadeve v preglednih obri-sih, str. 62.

⁵² Breclj, n. d., str. 95–96.

⁵³ Breclj, n. d., str. 107–113.

⁵⁴ Preobrat na tem področju naj bi prinesel Tissot, ki se je boril proti masturbaciji iz zdravstvenih in ne več le iz moralnih

Na Slovenskem so ga sicer nakazovali, vendar z izrazi, ki dajejo zgolj slutiti, o čem je govor. Matija Prelog pa je pri prevodu Hufelandove *Makrobiotike* celo povsem izpustil poglavje o masturbaciji in ga nadomestil le s krajšim odstavkom, ki vsebuje zgolj splošna opozorila mladim, naj se izogibajo razuzdanostim.⁵⁵ Pred koncem 19. stoletja se na Slovenskem niso lotevali neposredne obravnave masturbacije, navodila in nauke pa so podajali v zapleteni terminologiji, ki je problem nakazovala le posredno.⁵⁶

V nasprotju s tem se v italijanski literaturi veliko piše o tem pojavu, čeprav ga tudi v tem primeru ne poimenujejo dobesedno, ampak z izrazi, kot so *Venere solitaria* itd. Odnos do masturbacije, ki ga zasledimo v italijanski literaturi, je seveda povsem enak slovenskemu: gre za ostro obsodbo pojava, ki naj bi v družbo prinašal samo gorje in nesrečo. Priročniki večinoma niso bili namenjeni »bolnikom«, ampak njihovim staršem, nasveti, ki jih lahko preberemo, pa so si podobni tako v slovenskih kot italijanskih priročnikih – vsi so poudarjali predvsem pomen vzgoje v sramežljivosti in ohranjanje čistosti.⁵⁷ Anton Martin Slomšek tako svetuje: »Mati zakriči, kadar vgledaš kaj nespodobnega; pa tudi za njimi skerbno pošpegaj, kaj v samotni počnejo. Pazi tudi na perilo odraslih, saj veš zakaj!«⁵⁸ Italijanski priročniki pa svetujejo, naj starši nenapovedano vstopajo v sobe svojih otrok, naj natančno pregledujejo njihovo spodnje perilo, kopalnico in stranišče, naj skrbijo za ustrezno prehrano, trdo ležišče in posebna oblačila, nikoli pa naj ne zaidejo v skrajnosti, kot jih je priporočal francoski opat J. Fonsagrives, ki je pri deklicah predlagal celo amputacijo klitorisa.⁵⁹ Kljub posamičnim ekstremnim mnenjem pa se zdi, da je v

Italiji prevladala smer, ki je, bolj kot v zdravljenje, verjela v preventivo in ki jo je poosebljal Paolo Mantegazza.⁶⁰ Zdi se, da se italijanski avtorji temi ne izogibajo, ampak da poskušajo predvsem groziti grešnikom z naštevanjem vseh mogočih bolezni in nesreč, ki naj bi jih masturbacija povzročala. Simptomi, ki jih naštevajo, so največkrat povsem izmišljeni, velikokrat pa grozijo s pojavom čisto realnih bolezni, kot so epilepsija, tuberkuloza in neplodnost, ki pa z masturbacijo nimajo nobene povezave. Značilno je tudi, da ob obravnavi masturbacije in naštevanju njenih posledic, med slednje velikokrat mešajo simptome sifilisa ter s tem ustvarjajo navidezno povezavo med masturbacijo in to boleznijo.⁶¹ Italijanska strokovna javnost ob vprašanju masturbacije ni bila razdeljena, saj je o njej pisala veliko in ji posvečala veliko pozornosti, vendar predvsem v funkciji zastraševanja. Vincenzo De Castro z masturbacijo povezuje okvare sluha in vida, nenormalen razvoj prsnega koša, težave s prebavo, tuberkulozo, paralizo, epilepsijo, težave pri uriniranju in še kaj.⁶² Pio Foà sicer pravilno ugotavlja, da je strašenje pred zgolj občasno masturbacijo odveč, saj naj bi človek pri tem ne porabil prav nič več energije kot med spolnim odnosom, skrbi pa ga pretirano izčrpavanje organizma, ki naj bi vodilo do okvar vida, razširitve srca, povečanja prostate, pretirana masturbacija pa naj bi vodila tudi do razvoja perverzij, nespečnosti, živčnih bolezni in malodušja.⁶³ Mnogo zdravnikov, med njimi celo Tissot, je bilo prepričanih, da je masturbacija veliko nevarnejša od spolnega odnosa z žensko,⁶⁴ zato so predpisovali celo obiske pri prostitutkah, ki naj bi nadomestili samotne užitke.⁶⁵ Med njimi je bil očitno tudi Pio Foà, ki pravi, da je sam v preteklosti v takih primerih priporočal obisk javne hiše, da pa tega ne počne več, ker noče svojih bolnikov izpostavljati dodatnim nevarnostim, povsem sprejemljivi pa so se mu zdeli spolni odnosi s stalno partnerko pred poroko.⁶⁶ Prav vsiljevanje predzadonske vzdržnosti naj bi namreč povzročilo porast

razlogov. V: Ussel, Jos van: *La repressione sessuale*, Milano, Bompiani, 1971, str. 172–173. V: Ziglio, Corrado: *Tracce per una storia dell'educazione sessuale in Italia e in Europa tra la seconda metà, dell'Ottocento e il primo Novecento: il dibattito e il clima*, str. 132.

⁵⁵ Hufeland, Christoph Wilhelm: *Makrobiotika ali nauki, po katerih se more človeško življenje zdravo ohraniti in podoljšati*, prevod Matija Prelog, Maribor, samozaložba, 1864.

⁵⁶ Polajnar, »Pfuj! To je gerdo!«, str. 84.

⁵⁷ Laquer, *Sesso solitario*, str. 195–197.

⁵⁸ Drobčinice za leto 1859 in 1860, str. 37. V: Polajnar, »Pfuj! To je gerdo!«, str. 85.

⁵⁹ Fonsagrives, Jean Baptiste: *L'educazione della purezza*, Roma, Desclee e C., 1910, str. 61. V: Ziglio, Corrado: *Tracce per una storia dell'educazione sessuale in Italia e in Europa*

tra la seconda metà, dell'Ottocento e il primo Novecento: il dibattito e il clima, str. 128.

⁶⁰ Ziglio, Corrado: n. d., str. 129.

⁶¹ Ziglio, Corrado: n. d., str. 125.

⁶² De Castro, *Igiene del corpo umano, o la casa di mia dimora*, str. 163.

⁶³ Foà, *Igiene sessuale*, str. 46.

⁶⁴ Laquer, *Sesso solitario*, str. 168.

⁶⁵ Laquer, n. d., str. 161.

⁶⁶ Foà, n. d., str. 47.

masturbacije, h kateri so se ljudje zatekali, ker pač niso imeli česa boljšega na razpolago.⁶⁷

Realno sliko o vplivih masturbacije zasledimo v italijanski literaturi šele v dvajsetih letih 20. stoletja, ko Giulio Casalini prvi zapiše, da masturbacija z zdravstvenega vidika ni škodljiva, v določeni meri pa celo zaželena.⁶⁸ Vse pogostejša so tudi opozorila, da ljudje, ki so zboleli npr. za skorbutom, niso pravočasno obiskali zdravnika, saj so bolezenske simptome preprosto pripisovali masturbaciji,⁶⁹ predvsem pa, da je prejšnja vzgoja pri ljudeh povzročala prave travme, saj so ljudje živeli v stanju konstantne tesnobe in strahu pred kaznijo, ki jih bo doletela na tem ali na onem svetu.⁷⁰ Da masturbacija nima posledic za zdravje, je na Slovenskem jasno zapisal šele Marjan Bohorič leta 1940.⁷¹

Spolna vzgoja

Glede na očitno razširjenost problematike spolnih bolezni ne preseneča dejstvo, da se je veliko avtorjev začelo ukvarjati tudi s problematiko spolne vzgoje, ki naj bi preprečila širjenje epidemije spolnih bolezni, saj – kot trdi Luigi Chierici že leta 1869 v delu *Bacco, tabacco e venere* – so najboljša obramba prava poučenost, zdrava vzgoja srca, vse skupaj pa povezano z dobrim zgledom.⁷² Nekoč več lahko o tej tematiki razberemo iz besed Gregoria Ottonija, ki svari pred nepoučenostjo, saj ima vstop v zakon, ne da bi poznali njegove najbolj osnovne zakonitosti, številne posledice. Nobenega dvoma ni bilo, da je mladino treba poučiti, postavljalo se je le vprašanje, kdo naj to stori. Ottoni se namreč ni strinjal s prakso, ki je vladala v nemških deželah, kjer so to vlogo prevzeli duhovniki. Ti naj bi se naslanjali predvsem na knjižice, ki so jih posebej zanje v latinščini – iz očitnih razlogov – napisali zdravniki in naj bi mladim podajali bolj nauk iz morale kot navodila za spolno življenje. Prepričan je bil tudi, da zaradi ustroja družbe še

ni pričakovati, da bi država sistemsko uredila to področje, zato bi morali to nalogo prevzeti starši. Spraševal se je, zakaj bi mladini sploh prikrivali realnost zakonskega življenja; življenjska dejstva in konkretne nasvete, naj bi mladi dobili iz očetovih in materinih ust, brez nepotrebnega zardevanja.⁷³

S spolno vzgojo in razvojem mladostnika se je ukvarjal tudi Carlo Apollonio v delu *L'igiene ossia la vera medicina popolare*, ki je leta 1891 izšlo v Kopru. Po njegovem mnenju, nevednost, v kateri se je želelo obdržati mladostnika v trenutku, ko telesni razvoj prehiti duševnega, ni bil prava rešitev, niti ni bil garancija za nedolžnost. Mlad človek se bo namreč ne glede na našo voljo kmalu srečal s slabimi zgledi, ki jim bo tudi podlegel, če ga ne bomo pred tem pravilno podučili. Takrat ne bodo pomagali ne kafa, ne mrzle kopeli, ne telovadba, ne obrezovanje in ne grožnje z večno pogubo. Vse, kar bomo dosegli, je le, da bomo zaradi »samotnih užitkov« vse njegove spomine na mladost obtežili z občutkom krivde. Domišljije in radovednosti pač ni mogoče zatreti, saj nas »dišeče vrtnice in melanholični sončni zahodi prej ali slej privedejo do sicer gnusnega dejanja, ki pa je potrebno za ohranitev vrste.«⁷⁴

Prav na področju spolne vzgoje pa je bil v pol stoletja očitno storjen ogromen korak naprej, saj lahko v delu Ettoreja Piccolija *Morale fisica* zasledimo nasvete, ki so bili še pred kratkim nepojmljivi, v slovenskem prostoru pa povsem nemogoči. Piccoli se je s spolno vzgojo začel ukvarjati predvsem zato, ker je bil prepričan, da je to edino pravo orožje proti širjenju spolnih bolezni. Spolne bolezni naj bi bilo mogoče preprečiti s poznavanjem načinov in vzrokov okužbe ter s poznavanjem načinov samoobrambe, ki naj bi jih posameznik izvedel pred, med in po »parjenju«. Posebno pozornost namenja pomenu osveščanja prostitutk, ki naj bi se najbolj učinkovito ubranile prav s preventivo. Svetuje jim, da si pred koitusom podrobno ogledajo klientov penis ter med božanjem in zapeljevanjem pregledajo stanje njegovih bezgavk na pod pazduhah, dimljah in na vratu ter se prepričajo, da niso otečene in povečane, svetuje pa jim tudi, naj se izogibajo vsem nepotrebnim stikom, tudi poljubom. Moškim

⁶⁷ Laquer, *Sesso solitario*, str. 158.

⁶⁸ Casalini, Giulio: *Igiene dell'amore sessuale, Casanova e C., Torino – Genova*, 1929, str. 118 – 126. V: Sorcinelli, str. 114.

⁶⁹ Laquer, n. d., str. 198.

⁷⁰ *Tesnoba in občutki krivde naj bi bili zlasti značilni za protestantske družbe*. V: Laquer, str. 213.

⁷¹ Bohorič, *Spolno življenje*, str. 37–41.

⁷² Chierici, Luigi: *Bacco, tabacco e venere*, Bologna, Chierici, 1869, str. 212.

⁷³ Ottoni, Gregorio: *L'igiene del matrimonio*, Padova, Tip. alla Minerva dei Fratelli Salmin, 1871, str. 6.

⁷⁴ Apollonio, *L'igiene ossia la vera medicina popolare*, str. 141.

svetuje, da h kupovanju ljubezni pristopijo z vso previdnostjo in počasi. Izbirajo naj si raje suhe kot debele ženske, ki naj bi bile bolj podvržene nalezljivim boleznim, ker da je njihovo telo polno kotanjic, kamor se lahko skrijejo kužne snovi. Moški naj se tudi raje izogibajo svetlolasim osebkom z nežnimi lasmi in svetlimi očmi ter si raje izbirajo rjavolaske, ki naj bodo zagorele in zdrave polti, z gostimi lasmi, veselega in živahnega značaja, hitre in gibčne. Svetuje jim, naj izvedejo tudi hiter pregled kože, kar ne bi smelo biti preveč težavno, glede na to, da se nahaja v kraljestvu »golote«. Če na koži opazijo madeže, izpuščaje ali kraste, jim svetuje, da izkoristijo možnost vračila denarja. Prav tako so znak za nevarnost brazgotine vseh vrst, sploh če se nahajajo na vratu ali dimljah. Moškim svetuje, naj bodo pozorni tudi na ureditev sobe, čistočo, pogledajo naj, ali ima ženska umivalnik ter ali se v sobi nahaja kakršnokoli dezinfekcijsko sredstvo.⁷⁵

Prepričan je tudi, da je potrebno s spolno vzgojo začeti še pred adolescenco, zato da ne bi več prihajalo do situacij, ko mladi, zaradi občutka sramu, skrivajo obolenje, ki bi ga bilo na začetku še mogoče pozdraviti, potem pa ne več. Piccoli predlaga, da se dokončno znebijo vsem poznane zeljnate glave, pod katero naj bi starši našli lepe in popolne otroke, pozabiti bi morali na trgovca iz Pariza, kjer je otroke mogoče kupiti ter na še vse ostale neumnosti, ki le zavajajo mlade. Starše spodbuja, da ne dovolijo, da bi njihovi otroci spoznali skrivnosti ljubezni s pomočjo pokvarjenega prijatelja ali zanikrne služabnice, ki na tak način naredita to, kar bi morali brez lažne sramežljivosti storiti starši. Po Piccolijevem mnenju je tudi že skrajni čas, da se v družbi spremeni pogled na spolnost in na pomen zakonske zveze, saj da je spolnost izven zakonske zveze še vedno tabu. Želi si, da bi se bolj približali Ameriki in Avstraliji, ki sta družbena pravila postavili na nove temelje.⁷⁶ Devišstvo tam ni več vrednota vseh vrednot, spolnost je le še biološka funkcija in spolne bolezni tako ne nosijo več nobenega družbenega pečata. O spolnosti se pogovarjajo bolj odprto in odkrito in brez lažne sramežljivosti, zato lahko tudi spolne bolezni lažje zatirajo. Podpira predzakonske zveze, znotraj katerih lahko moški »pokušajo himen«, ne da bi bili prisiljeni kupovati ljubezen pri prostitutkah, ženska

pa tudi ne bi smela biti ožigosana za »lahkoživko« zgolj zato, ker je »Kupida spoznala prej, kot je srečala matičarja«.⁷⁷

Z ustaljeno prakso v družbi, ko so starši otrokom glede spolnosti prenesli le sram in krivdo, se ni strinjal niti verjetno najbolj poznan italijanski higienik Paolo Mantegazza. Ostro je nasprotoval »jezuitski vzgoji«, ki je enačila nedolžnost z nevednostjo in ki je trdila, da lahko resnica uniči sramežljivost in poštenje.⁷⁸ V svojem delu *Elementi d'igiene*, ki je prvič izšlo že po letu 1878 ter bilo nato večkrat ponatisnjeno, svetuje staršem, naj bodo odkriti, spolnost naj predstavijo kot nekaj lepega in naravnega, naj ne zardevajo, ne obtožujejo, še manj pa grozijo. Rešitev vidi le v zgodnejšem poročanju, saj se mu zdi naravnost nevzdržno, da bi moškim med 20 in 30 letom, ko so na višku svojih moči, prepovedali vsako spolno aktivnost, saj bi jim tako ostala le masturbacija in prostitutke. Mantegazza o tem pravi: »Narava kriči: Ljubite!, družba pa odgovarja: Masturbiraj ali prostituiraj se! Že res, da je od daleč slišati tudi angelski zbor in glasove moralistov, ki propagirajo vzdržnost in samozatajevanje in to v življenju, ki je že sicer polno trpljenja!«⁷⁹

Pri italijanskih piscih tudi ni opaziti posebnega moraliziranja glede posameznih pojavov med adolescenco. Tako npr. Foà ob spontanih izlivih pri mladeniču ne predlaga nič drugega, kot da mu starši podajo osnovna navodila glede čistoče,⁸⁰ kasneje pa naj bi se mladeniča poučilo tudi o spolnih boleznih. Prepričan je, da glede na očitno prisotnost otroške seksualnosti, s spolno vzgojo nikoli ne moremo začeti dovolj zgodaj.⁸¹ Življenje je po njegovem mnenju kot morje, polno čeri in dober mornar jih mora poznati, če se jim želi izogniti, zato je tudi prepričan, da nevednost ni najboljša obramba za krepost. Mladim naj bi že od malih nog privzgojili tudi osnovna načela higiene, ob začetku spolne aktivnosti pa je temu treba posvetiti še več pozornosti. Nabiranje mastnih izločkov neprijetnega vonja med kožico na spolovilu in želodom (glavico penisa) je lahko namreč nevaren proces in lahko vodi v vnetje. Poleg smrdljivosti in neestetskosti se prav zaradi

⁷⁵ Piccoli, *Morale fisica*, str. 139.

⁷⁶ Piccoli, *n. d.*, str. 142.

⁷⁷ Piccoli, *Morale fisica*, str. 143.

⁷⁸ Mantegazza, *Elementi d'igiene*, str. 209.

⁷⁹ Mantegazza, *n. d.*, str. 210.

⁸⁰ Foà, *Igiene sessuale*, str. 85.

⁸¹ Foà, *n. d.*, str. 82.

nečistoče pojavlja srbeč občutek, ki pa lahko mlade pripelje tudi do masturbiranja. V svoji praksi naj bi zdravniki neprestano srečevali sicer kulturne in ugledne može, ki pa povsem zanemarjajo higieno genitalij, saj jim ta pač ni bila privzgojena.⁸² Foà sicer priporoča vzdržnost do poroke in svari pred prezgodnjimi spolnimi odnosi,⁸³ istočasno pa se izkaže tudi za povsem tolerantnega do svobodnih, izvenzakonskih skupnosti, ki po njegovem mnenju celo manj škodijo javni morali kot nesrečni in nasilni zakoni. Prav tako se mu ločitev zdi veliko bolj sprejemljiva kot pa zveze, ki temeljijo na lažeh.⁸⁴ Odlična preventiva se mu zdi skupno izobraževanje deklet in fantov, saj je prepričan, da se lahko na tak način razkrijejo mnoge skrivnosti, ki lahko sicer po nepotrebnem podžigajo domišljijo. Prikrivanje resnice o spolnosti in pretirano licemerstvo, ki se kaže celo v cenzuriranju nekaterih odlomkov iz del, ki spadajo med književne klasike, se mu ne zdi upravičeno. Zaveda se, da se bodo mladi do resnice vseeno prikopali na tak ali drugačen način, zato se mu zdi bolje, da mladim življenjska dejstva razkrije odgovorna odrasla oseba, ki jih bo znala opozoriti tudi na nevarnosti ter jih spodbujala, da v spolnosti ne iščejo le lastnega užitka.⁸⁵

O neustreznosti spolne vzgoje piše tudi Alfonso De Nicola, ki ugotavlja, da so mladi, zaradi dvoličnosti staršev in sploh celotne družbe, prisiljeni informacije iskati pri lahkoživkah iz družbenega dna. Spolna vzgoja naj bi po njegovem mnenju poskrbela, da bi mladi dobili ustrezno poznavanje procesa oploditve, skrbno pa naj bi jih poučili tudi o nevarnostih bolezni,⁸⁶ saj naj bi bilo širjenje spolnih bolezni povezano predvsem z nepoučenostjo in pomanjkljivo spolno vzgojo mladih, ki so se na začetku okužbe raje obračali na farmacevta kot na zdravnika, zelo škodljivo pa se mu zdi tudi reklamiranje povsem neučinkovitih pripravkov v časopisu.⁸⁷ Tudi De Nicola meni, da je vzdržnost najbolj zanesljiva pot obrambe proti spolnim boleznim, ne verjame pa v njeno izvedljivost.⁸⁸ Prepričan je, da je nepravilno pričakovati od žensk nedolžnost pri

poroki, saj lahko zatajevanje spolnega nagona še okrepi prirojeno nevrotičnost pri ženski,⁸⁹ medtem ko se od moškega naravnost pričakuje, da bo v zakon vstopil z določenimi izkušnjami in je brez njih celo tarča posmeha.⁹⁰ Apollonio meni celo, da je neodgovorno peljati žensko pred oltar, ne da bi se prej prepričali o lastni moškosti, ter moške celo spodbuja, da preizkusijo »najbolj karakteristično orodje vsakega moškega«, preden sprejmejo odgovorno vlogo moža in očeta.⁹¹ Vzdržnost je po De Nicoli neizvedljiv ideal tudi zaradi izjemno visoke starosti mladoporočencev na Tržaškem, kjer so se ženske poročale med 24. in 30. letom, moški pa med 30. in 35. letom starosti. Edina učinka preganjanja spolnih odnosov pred poroko pa sta po njegovem mnenju razcvet prostitucije ter masturbacija. V velenestu so bili ljudje dejansko bombardirani s spolnimi impulzi iz kinodvoran in varietejev, ki uprizarjajo pohotne zgodbe. Če temu dodamo vonjave, pričeske, obleke, orkestre, ki igrajo »shimmy« in »fox-trott« ter nepogrešljive »jazz-bande«, dobimo okolje, ki naravnost spodbuja mladostnike k masturbaciji in spolnim odnosom.⁹² De Nicola tudi v nadaljevanju povsem zavrne vzdržnost kot način predzakonske preventive in namesto tega predlaga uvedbo predporočnega zdravniškega spričevala. Podpira tudi delovanje evgenikov in zdravnikov, ki so že izvajali določene ukrepe v delavskih središčih, vojašnicah, in ljudskih univerzah, kjer so delili propagandne letake z nasveti in nauki o tem, kako se izogniti spolnim boleznim. Poleg tega poroča tudi, da je vlada začela izvajati sistem preventivnih ukrepov v javnih hišah, kar je skupaj z brezplačnimi ambulantami že dalo prve rezultate v boju proti spolnim boleznim.⁹³

V svoji ordinaciji je pacientom tako delil le-tak, ki jim je pojasnjeval potek zdravljenja gonoreje:

Gonoreja se redko ozdravi sama po sebi. Potrebno je zdravljenje, ki je prilagojeno mestu obolenja. Okužba z gonorejo se lahko omeji na sprednji del sečne cevi ali pa se razširi v notranjost, posledično tudi na prostato.

⁸² Foà, n. d., str. 84.

⁸³ Foà, n. d., str. 87.

⁸⁴ Foà, n. d., str. 88.

⁸⁵ Foà, n. d., str. 90.

⁸⁶ De Nicola, Alfonso: *Matrimonio e malattie sessuali*, Trieste, Licinio Cappelli, 1926, str. 3.

⁸⁷ De Nicola, n. d., str. 118.

⁸⁸ De Nicola, n. d., str. 134.

⁸⁹ De Nicola, n. d., str. 133.

⁹⁰ De Nicola, n. d., str. 135.

⁹¹ Apollonio, *L'igiene ossia la vera medicina popolare*, str. 145.

⁹² De Nicola, n. d., str. 136.

⁹³ De Nicola, n. d., str. 137.

Če je bolezen še na začetku razvoja, je priporočljiva izplakovalna tehnika, ki jo lahko izvaja le zdravnik. Če po dveh tednih ne nastopi izboljšanje, je potrebno zdraviti tudi notranjost.

Zdravila, ki se jih jemlje v obliki kapsul in tablet, nimajo vpliva na gonokok, ampak zgolj olajšajo simptome, ki jih povzroča urin s tem, ko prehaja čez obolelo mesto, kar lahko povzroči hudo skelenje. Ko mine najbolj akuten del okužbe, je torej tako zdravljenje povsem odveč, prav tako, če odvajanje ni boleče.

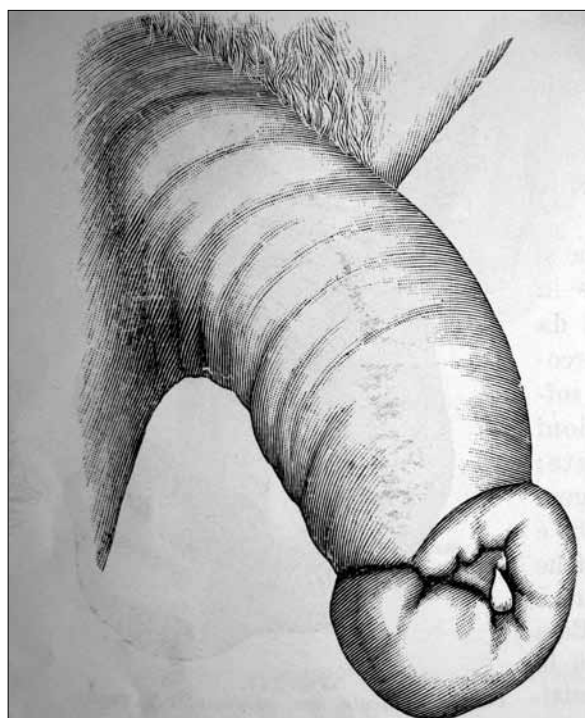
Zdravljenje z brizgalko za izpiranje je priporočljivo le v omejenih primerih; če gre za okužbo zadnjega dela sečil, je potrebno uporabiti tako brizgalko, ki ponese zdravilo do okuženega mesta. Zdravljenje lahko izvaja le zdravnik.

Ozdravitev je tem lažja, čim prej odkrijemo okužbo.

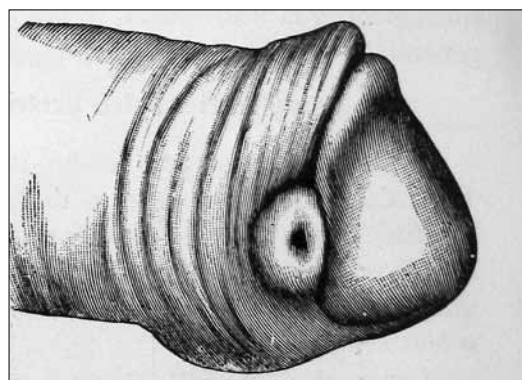
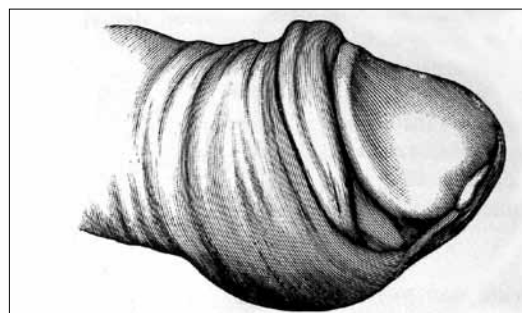
Če obolenje zanemarimo, lahko postane kronično, s ponavljajočimi se latentnimi obdobji, za katere je značilen jutranji izcedek, ki je kužen.

Če ni izcedkov, še ne pomeni, da je ozdravitev popolna. Latentna faza lahko traja več let ter se nato brez očitnega vzroka spremeni v kronično.⁹⁴

Kako je spolna vzgoja potekala v praksi, pa lahko natančneje preberemo v delu *La puericultura – L'igiene dell'infanzia e dell'adolescenza nelle scuole di Trieste: storia dell'istituzione fino dal 1895: funzionamento pratico dal 1911 dal 1921*, v kateri Antonio Iellersitz popisuje svoje izvajanje spolne vzgoje na tržaških srednjih šolah med leti 1911 in 1921. Spolna vzgoja je potekala v okviru pouka, ki je mlade osveščal glede tuberkuloze, alkoholizma ter o spolnih boleznih, potekal pa je tako v srednjih šolah za dekleta, kot za fante. Iellersitz pripoveduje, da je o omenjenih tematikah predaval v zato posebej namenjenih urah ali med popoldnevi, v šolskih telovadnicah in vedno v prisotnosti ravnatelja posamezne šole. Na ta predavanja je bil dovoljen vstop izključno dijakom šol. Dekletom je poleg tega predaval tudi o njihovi vlogi matere, žene in vzgojiteljice, ki ima nalogo vzgojiti nov močan rod. Tako je vsako leto šestkrat predaval tudi na privatni

Onemogočeno uriniranje – najpogostejši simptom gonoreje (Fontana, Arturo: *Diagnosi e terapia della sifilide e delle malattie veneree*, Torino, Unione Tipografico – editrice torinese, 1933)

Znaki okužbe z gonorejo (Fontana, Arturo: *Diagnosi e terapia della sifilide e delle malattie veneree*, Torino, Unione Tipografico – editrice torinese, 1933)

⁹⁴ De Nicola, *Matrimonio e malattie sessuali*, str. 138–139.

gospodinjski šoli, ki jo je ustanovila Nella Cossuta, medtem ko so predavanja na gimnazijah potekala tedensko.⁹⁵

Spolno vzgojo so izvajali za dijake, starejše od 16 let, izvajali pa so jo povsem drugače, kot je bilo sicer v navadi, ko so šolski zdravniki, zaradi predsodkov in lažne sramežljivosti, človeško razmnoževanje zavijali v tančico skrivnosti. Prav v zadnjih letih pa naj bi se med vzgojitelji in zdravniki razširilo prepričanje, da je mlade bolje podučiti na pravilen način, kot dopustiti, da odkrijejo dejstva življenja na ulici. Posebno pozornost je namenjal spočetju, o katerem naj bi imeli mladi jasne predstave. Menil je, da se je le tako mogoče izogniti fantaziranju.⁹⁶ Iellersitz poroča, da je mlade poučil o spremembah, ki jih človeško delo doživlja v času pubertete ter da jih je spodbujal, da naj bodo vsaj v prvih letih vzdržni, pri čemer si lahko pomagajo s telesno aktivnostjo in športom. Ker pa se je zavedal, da to ne bo mogoče za vse, je mlade natančno podučil o treh najbolj razširjenih spolnih boleznih: gonoreji, mehkem ulkusu in sifilisu.⁹⁷ Mlade je vzpodbujal, da se omejijo na spolne odnose z eno osebo, zelo previdni pa naj bodo, če se spustijo v odnose s prostitutkami, ki so vse bile že kdaj okužene s kakšno boleznijo. Priporoča jim, da si v teh primerih izbirajo vsaj tiste starejše, ki so verjetno že odporne na boleznijo in da naj strogo uporabljajo kondom. Če pa resnično ne želijo uporabljati »tega izjemno tankega ovitka iz gume«, potem jim svetuje, da se takoj po spolnem odnosu natančno umijejo z milom, ki bo razmastil kožo in z dezinfekcijskim sredstvom (najbolje s hipermanganom). Najodločneje pa jim odsvetuje obisk prostitutk v stanju vinjenosti, ko lahko človek zanemari tudi najbolj osnovna preventivna navodila in ko je zato največja verjetnost, da se okužimo z boleznijo, ki nas bo zaznamovala za celo življenje.⁹⁸

Kako drugače so stvari potekale na Slovenskem, postane jasno, če primerjamo pravkar zapisano s predlogi Antona Breclja, ki v delu *Ob viru življenja* sicer ne nasprotuje spolni vzgoji, vendar

postavlja za zgled tiste mlade, »ki jim spolnost ne kali duševnega obzorja in jih presenetijo pojavi na lastnem telesu, dekleta čišča, dečake nočni izlivi«. Še potem pa priporoča zgolj to, da se mladim pojasni te telesne pojave ter pravi: »Mladostnik ali mladostnica naj izvesta, od kod ta naravni pojav, kako je urejeno spolno drobje, ki se je obudilo in mu je treba še dolgo vrsto let, da dozori za naravne in pravšnje namene, da je treba to drobje skrbno varovati onesnaženja, poškodovanja in vsakršnega zlorabljanja, tudi razkazovanja.«⁹⁹ Bolj kot osveščanje mladih, Breclja torej skrbi moralni vidik vzgoje, zato njegova stališča, kljub temu da je bil zdravnik, niso bila nič drugačna od stališč drugih teologov in pedagogov. Breclj trdi celo, da »neposredna spolna vzgoja ne spada v javne zavode, šole in cerkev, pač pa posredna«, ¹⁰⁰ staršem pa svetuje, naj se pri teh pogovorih poslužujejo svetopisemskih zgodb, kot so *Oznanjenje Mariji*, *Marijin obisk pri teti Elizabeti*, rojstvo Janeza in Jezusa, ter razlage molitvic, »kot so sad tvojega telesa« in »ki si ga spočela, nosila, rodila.«¹⁰¹ Mladim naj bi privzgojili zavedanje, da je »spolnost sama po sebi dobra, zlo je v zlorabljanju spolnosti«, ter da je »igračkanje s spolnostjo ali prezgodnje izživiljanje kvarno v vsakem, tudi zdravstvenem pogledu.«¹⁰² Tako dekletom kot fantom svetuje vzdržnost do poroke, dekletom naj bi celo zabičali, »da ne zaupajo svoje neoskrunjenosti nikomur in prav nikomur, tudi če bi nosil angel-ska krila, razen svojemu poročenemu soprogu!«¹⁰³ Drugačen pogled na spolno vzgojo prinesejo Franjo Žgeč,¹⁰⁴ Angela Vode¹⁰⁵ in Marjan Bohorič, ki nastopijo proti trditvam, da je vse, kar je v povezavi s spolnostjo grdo in grešno. Takšno mnenje naj bi se, po Bohoričevem mnenju, širilo predvsem po zaslugi knjižice *Ženinom in nevestam* Antona Bonaventure Jegliča, kjer je med drugim mogoče prebrati tudi, da je spolnost »smrdeči ogenj mesene poželjivosti«¹⁰⁶ Slovenci naj bi bili v tem pogledu zelo »krepostni«, zato so se še v času, »ko so imeli

⁹⁹ Breclj, *Ob viru življenja: spolne zadeve v preglednih obri-sih*, str. 214.

¹⁰⁰ Breclj, n. d., str. 215.

¹⁰¹ Breclj, n. d., str. 213.

¹⁰² Breclj, n. d., str. 218.

¹⁰³ Breclj, n. d., str. 219–220.

¹⁰⁴ Žgeč, Franjo: *Ali spolna vzgoja res ni potrebna?*, Maribor : Ljudska tiskarna, [s.a.]

¹⁰⁵ Vode, Angela: *Spol in usoda I-II*, Ljubljana, »Žena in dom«, 1938–1939.

¹⁰⁶ Bohorič, *Spolno življenje*, str. 29.

⁹⁵ Iellersitz, Antonio: *La puericultura – l'igiene dell'infanzia e dell'adolescenza delle scuole di Trieste: Storia dell'istituzione fino dal 1895: Funzionamento pratico dal 1911 al 1921*, Trieste, Tipografia moderna M. Susmel, 1927, str. 18.

⁹⁶ Iellersitz, n. d., str. 19.

⁹⁷ Iellersitz, n. d., str. 20.

⁹⁸ Iellersitz, n. d., str. 22.

drugi narodi že lepo razvito književnost o spolnem vprašanju, dogajale pri nas naravnost nezaslišane stvari«. ¹⁰⁷ Zdi pa se mu tudi povsem nesprejemljivo, da se s spolno vzgojo čaka do menstruacije in do prvih spontaniziranih izlivov, saj naj bi ti pojavi tako povsem brez potrebe pretresli mlade ljudi, ki si te pojave največkrat razlagajo kot božjo kazen. ¹⁰⁸ Kljub vsem prizadevanjem pa spolna vzgoja ni našla svojega mesta v slovenskih šolah vse do druge svetovne vojne. ¹⁰⁹

Spolnost in spolne bolezni

Če je mogoče trditi, da je literatura na Slovenskem, ki bi obravnavala vprašanje ženskih bolezni redka, da so se razpravljanju o masturbaciji večinoma vsi pisci izognili ter se omejili na nekaj splošnih izrazov, potem je mogoče trditi, da obravnavanja spolnih bolezni praktično ni. Še v 30. letih 20. stoletja Josip Tičar ¹¹⁰ pri obravnavi nalezljivih bolezni niti z besedico ne omenja sicer alarmantno razširjenega sifilisa, niti ostalih spolno prenosljivih bolezni. S spolnimi boleznimi se je ukvarjal Jernej Demšar, ki je v boju proti spolnim boleznim predlagal zgodnejše poroke, s katerimi bi se izognili infekcijam pri moških, ki si potešitev iščejo pri okuženih ženskah, ¹¹¹ pri zunajzakonskih spolnih odnosih pa je že priporočal tudi uporabo kondoma in strogo higieno. ¹¹² S problematiko spolnih bolezni se na Slovenskem začnejo resnično ukvarjati šele po izbruhu I. svetovne vojne, ko je ta problem postal očitno že tako pereč, da se mu niso mogli več izogibati. ¹¹³ Očitno je, da je bila prav izredna raz-

širjenost teh okužb tista, ki je v Kraljevini Italiji, za razliko od slovenskega prostora, tehtnico prevesila na stran tistih, ki so zagovarjali pomen preventive in osveščanja, kar se je v končni fazi odrazilo tudi pri uvedbi spolne vzgoje v šole, predvsem zato, ker so jo znali spretno zamaskirati znotraj pouka o higieni, ki mu niso nasprotovali niti najbolj katoliško usmerjeni misleci. ¹¹⁴

Najstarejša izdaja med izbranim gradivom, ki se ukvarja s spolnimi boleznimi, je delo Andree Vacce Berlinghierija *Trattato dei mali venerei* iz leta 1802, ki pa kljub svoji starosti izkazuje izredno odprtost in svežino pri obravnavi te tematike, saj se ukvarja tudi s predsodki, ki so bili takrat prisotni na področju medicinskega zdravljenja spolnih bolezni in razkriva bolečo neučinkovitost večine takrat uporabljenih postopkov zdravljenja. ¹¹⁵

Vacca Berlinghieri piše, da se večina spolnih bolezni najprej pokaže na genitalijah in se prenaša s koitusom, v nekaterih primerih pa lahko tudi drugače, sploh če je prisotna ranica ali poškodba. ¹¹⁶ Že v uvodu torej zapiše stavek, ki ga moramo v slovenskem jeziku zaman čakati še več kot stoletje. V nadaljevanju pa ponudi tudi natančen opis gonoreje in sifilisa ter vseh simptomov, ki ju spremljajo.

Gonoreja se, če sledimo Vacca Berlinghieriju, pokaže dva ali tri dni po okužbi. Največkrat se širi s spolnim odnosom, mogoč pa naj bi bil tudi prenos s povsem vsakdanjimi stiki. ¹¹⁷ Najpogostejši simptomi, ki jih navaja Vacca Berlinghieri, so težak občutek v penisu, srbeč občutek na koncu sečevoda, pekoč občutek pri uriniranju ter rdečica. ¹¹⁸ Diagnozo naj bi olajšalo predvsem dejstvo, da je središče gonoreje vedno sečna cev. ¹¹⁹ Penis lahko tudi oteče, erekcije so bodisi pogoste in boleče bodisi zelo motene, sploh v ležečem položaju. ¹²⁰ Gonorejo naj bi zelo

¹⁰⁷ Bohorič, n. d., str. 30.

¹⁰⁸ Bohorič, n. d., str. 42.

¹⁰⁹ Erman, Petra: *Spolna vzgoja na Slovenskem v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja: diplomsko delo*, Ljubljana: [P. Erman], 2006, str. 23–25.

¹¹⁰ Tičar, Josip: *Boj nalezljivim boleznim!: poljudnoznanstveni sestavki za spoznavanje in moderno obrambo važnih kužnih bolezni z navodili za nego bolnikov*, Ljubljana, Tiskovna zadruga, 1922.

¹¹¹ Demšar, Jernej: *Spolne bolezni: ljudstvu v pouk in svarilo*, Ljubljana, L. Schwentner, 1907, str. 5.

¹¹² Demšar, Jernej: *Spolne bolezni: z ilustracijami*, Ljubljana, Tiskovna zadruga, 1919, str. 37.

¹¹³ Posebna knjižica z naslovom *Kako se obvarujete sifilitične kuge? Opomin vojakom in mladim možem, ki jo je napisal Emanuel Freund, je izšla leta 1917 v Trstu pri založbi Edinost. Po Jerneju Demšarju pa se na Slovenskem s spolnimi boleznimi, poleg priročnikov, ki jih je objavljala založba Neva v Zagrebu ob koncu 20. let, resnično ukvarja šele dr.*

Joža Jakša v delu *Kako spoznamo spolne bolezni*, Žena in dom, Ljubljana, 1937.

¹¹⁴ Ziglio, Corrado: *Tracce per una storia dell'educazione sessuale in Italia e in Europa tra la seconda metà, dell'Ottocento e il primo Novecento: il dibattito e il clima*, str. 196.

¹¹⁵ Vacca Berlinghieri, Andrea: *Trattato dei mali venerei*, Venezia, 1802, str. 5.

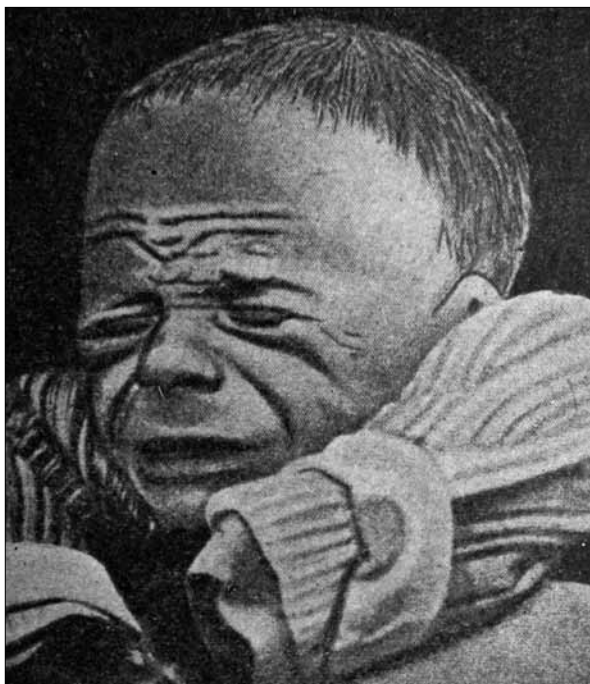
¹¹⁶ Vacca Berlinghieri, n. d., str. 7.

¹¹⁷ Vacca Berlinghieri, n. d., str. 17.

¹¹⁸ Vacca Berlinghieri, n. d., str. 8.

¹¹⁹ Vacca Berlinghieri, n. d., str. 11.

¹²⁰ Vacca Berlinghieri, n. d., str. 9.

Sifilitičen otrok s starikavim obrazom
(Foà, Pio: Igiene sessuale, Milano, Federazione italiana delle biblioteche popolari)

pogosto spremljala tudi bolečina v modih. Vacca je poleg tega ves čas poudarjal, da nimajo vsi oboleli enakih simptomov, da imajo nekateri lažje, nekateri pa težje, pri čemer je med težje prišteval popolno zaustavitev uriniranja ali uriniranje po kapljicah ter boleče erekcije.¹²¹ Redek zaplet pri gonoreji naj bi bilo tudi otekanje mod, ki pa naj bi se pojavilo le, če se bolnik veliko giblje ali namenoma draži obolele dele telesa.¹²² Vacca opozarja tudi na dejstvo, da lahko simptomi po določenem času povsem izvenijo tudi sami po sebi, brez zdravljenja, kar pa ne pomeni, da je bolnik tudi ozdravljen.¹²³ Nekateri simptomi gonoreje naj bi se namreč ciklično ponavljali. Boleče uriniranje, bolečine pri izlivu sperme ter pogosta potreba po uriniranju naj bi tako v mnogih primerih postali vseživljenjski spremljevalci nesrečnega bolnika, v najhujših primerih pa naj bi se razvil celo sifilis.¹²⁴

Duh časa je pri Vacca Berlinghieriju viden zlasti v nekaterih napačnih sklepanjih ter v velikem pretiravanju pri naštevanju posledic bolezni.

Tako opozarja, da se lahko iz nezdravljene gonoreje razvije tudi sifilis, druga možnost pa je, da pride do tako močnega vnetja ali gangrene ter da lahko genitalije preprosto odpadejo, v zelo redkih primerih naj bi nastopila celo smrt.¹²⁵ Iz njegove razprave lahko izvemo veliko tudi o načinih zdravljenja gonoreje na začetku 19. stoletja, saj omenja predpisovanje različnih učinkovin, včasih tudi takih, ki imajo povsem nasproten učinek. Nekateri naj bi tako predpisovali diuretike, drugi živosrebrove tablete, omenja pa tudi obstoj še številnih drugih pripravkov raznih zdravilcev in mazačev,¹²⁶ ki pa jim po njegovem mnenju sploh ne bi smeli zaupati;¹²⁷ prav tako dvomi v uspešnost zdravljenja z živim srebrom.¹²⁸

Tako kot pri gonoreji je Vacca Berlinghieri zelo natančen tudi pri opisovanju simptomov sifilisa. Okužba s sifilisom naj bi se na zunaj kazala z bolečo vidno razjedo, ki se največkrat pojavi na kožici moškega spolnega uda, na želodu, na podjezični kožici, na penisu, ostalih genitalijah, pogosto pa tudi na ustnicah ter ustni sluznici.¹²⁹ Na mestu bodoče razjede je najprej mogoče opaziti srbečico in rdečico,¹³⁰ pravi sifilis pa naj bi se razvil šele, ko pride okužba v krvni obtok.¹³¹ Takrat se pojavijo znaki okužbe tudi na jeziku, grlu, nosu, pojavijo se izpuščaji ali rane na koži, bolečine v kosteh, ote-

¹²⁵ Vacca Berlinghieri, n. d., str. 11.

¹²⁶ Primer naravnega zdravljenja gonoreje, o katerem je Vacca Berlinghieri tako zelo dvomil, lahko najdemo v publikaciji *La felicità ossia il tesoro della sapienza* Giovannija Battiste Jasbitza, ki je leta 1856 izšlo v Trstu in ki za zdravljenje gonoreje priporoča naslednji recept: »Vzemi bučno seme in ga stri v kamnitem možnarju, dodaj proporcionalno količino vode, zmes za nato precedi. Dobil boš tekočino podobno mleku, od katere si vzemi približno pol kozarca, dodaj nekaj sladkorja in pogrej, da bo mlačno. Zdravilo jemlji 3 do 4 dni zjutraj v postelji tako, da si z njim močiš ledja in v kratkem bo sledila ozdravitev.« (Jasbitz, str. 137–138). Drugi recept, ki ga ponuja proti gonoreji, je: »Vzemi lesno lubje, stri ga, zmešaj z rogovilkom ter vse skupaj čez noč namoči v 9 liber belega vina. Zjutraj vse skupaj postavi na ogenj, zmes pa naj vre tako dolgo, da ena tretjina izhlapi. Nato dodaj 4 unče gorčice in prav toliko janeža ter pusti vse skupaj v osti posodi. Vsako jutro spij pol libre na tešče, nato pa še 4 ure po kosilu. Zdravilo uživaj 10 do 12 dni, ne da bi zaradi tega kakorkoli spreminjal svoje prehranjevalne navade.« (Jasbitz, str. 147).

¹²⁷ Vacca Berlinghieri, n. d., str. 27.

¹²⁸ Vacca Berlinghieri, n. d., str. 44.

¹²⁹ Vacca Berlinghieri, n. d., str. 59.

¹³⁰ Vacca Berlinghieri, n. d., str. 60.

¹³¹ Vacca Berlinghieri, n. d., str. 112.

¹²¹ Vacca Berlinghieri, n. d., str. 10.

¹²² Vacca Berlinghieri, n. d., str. 33.

¹²³ Vacca Berlinghieri, n. d., str. 10.

¹²⁴ Vacca Berlinghieri, n. d., str. 58.

kanje limfnih žlez, razjede okoli anusa ter okvara pljuč.¹³²

Posebej se posveča tudi razvoju spolnih bolezni pri ženskah, pri čemer pa zatrjuje, da se te skoraj ne razlikujejo od moških. Gonoreja naj bi se pri ženskah najprej pojavila v vagini in se šele nato razširila na sečevod.¹³³ Potek bolezni naj bi bil prav zato pri ženskah nekoliko lažji, saj jih ne prizadenejo boleče erekcije, uriniranje pogosto sploh ni boleče, ženska pa tudi nima mod, ki bi jih bolezen lahko prizadela. Ker center bolezni pri ženskah ponavadi ni sečevod, ženskam ni potrebno piti toliko tekočine, bolj se jim priporoča pogosta kopanja in sedeče kopeli, saj lahko tako neposredno dosežejo mesto okužbe.¹³⁴ Pri ženskah naj bi se velikokrat pokazale razjede na velikih in malih sramnih ustnicah, klitorisu, presredku, redkeje pa na vagini. Podobno opisuje tudi simptome sifilisa pri ženskah, ženski priznava le pravico do nekoliko bolj skrbne nege zaradi njenega občutljivejšega temperamenta, zdravljenje z živim srebrom pa priporoča tudi v nosečnosti.¹³⁵

S spolnimi boleznimi, predvsem s sifilisom, se v priročniku z naslovom *L'igiene del matrimonio* iz leta 1871 ukvarja tudi Gregorio Ottoni, ki poskuša širiti ozaveščenost ljudi o pomenu preprečevanja spolnih bolezni in osveščanju ljudi. Ljudi, ki iz nevednosti ali pa namenoma širijo obolenje, primerja s kriminalci in obžaluje, da jih ni mogoče preganjati po kazenskem zakoniku.¹³⁶ Podobno obsodbo ljudi, ki širijo bolezen na mlada in zaupljiva dekleta, pa lahko zasledimo tudi v delu Pia Foà *Igiene sessuale*.¹³⁷ Ottoni izraža predvsem skrb o prenašanju bolezni med družinskimi člani, saj poudarja, da lahko oče zaplodi sifilitičnega otroka, ne da bi pri tem okužil tudi mater, verjetnost okužbe pri otroku pa naj bi bila toliko večja, če sta oba starša okužena. Opozarja tudi na dejstvo, da lahko mati okuži otroka tudi, če je sifilis dobila po spočetju, ter da tak zarodek večinoma umre ali pa se rodi s hudimi telesnimi posledicami.¹³⁸

Z bojem proti nalezljivim boleznim se je ukvarjal tudi Domenico Barduzzi v delu *Sulla profilassi delle malattie veneree e sifilitiche in Italia*, ki je izšlo leta 1909. Barduzzi enači boj proti spolnim boleznim z bojem proti prostituciji oz. z bojem za njeno regulacijo. Zavzema se za ustanovitev skupine zdravnikov specialistov, ki naj bi dobila nalogo preprečiti širjenje teh bolezni zaradi prostitucije.¹³⁹ Barduzzi je prepričan, da prostitucije preprosto ni mogoče izkoreniniti, saj gre za fenomen, ki je star toliko kot človeštvo, zaveda pa se tudi, da je od prostitutk iluzorno pričakovati, da se bodo vzdržale spolnih stikov potem, ko se ugotovi, da so okužene, saj to delajo iz lastne želje ali pa za preživetje. Nekatere prostitutke, sploh tiste, ki so v svoje početje prisiljene, naj bi svoje stranke doživljale kot sovražnike in jih zato celo namenoma okužijo, velika večina pa v začetnem obdobju niti ne ve, da so okužene, saj je to včasih še zdravnikom težko ugotoviti.

Barduzzi se torej zavzema za ureditev področja prostitucije,¹⁴⁰ za redne preglede prostitutk in za preventivo. Staviti zgolj na dvig moralne vzgoje pa naj bi bilo po njegovem mnenju napačno, saj jih je pravzaprav tako početje pripeljalo do točke, ko so le še korak stran od vsesplošne epidemije.¹⁴¹

Ettore Piccoli, ki se je s problematiko spolnih bolezni ukvarjal v delu *Morale fisica* ni bil tako črnogled. Po njegovem mnenju naj bi bilo mogoče nekatere lažje oblike bolezni preprečiti že z osnovno higieno, saj se po uvedbi minimalnega »sanitetnega

¹³² Vacca Berlinghieri, n. d., str. 120.

¹³³ Vacca Berlinghieri, n. d., str. 165.

¹³⁴ Vacca Berlinghieri, n. d., str. 166.

¹³⁵ Vacca Berlinghieri, n. d., str. 167.

¹³⁶ Ottoni, *L'igiene del matrimonio*, str. 67.

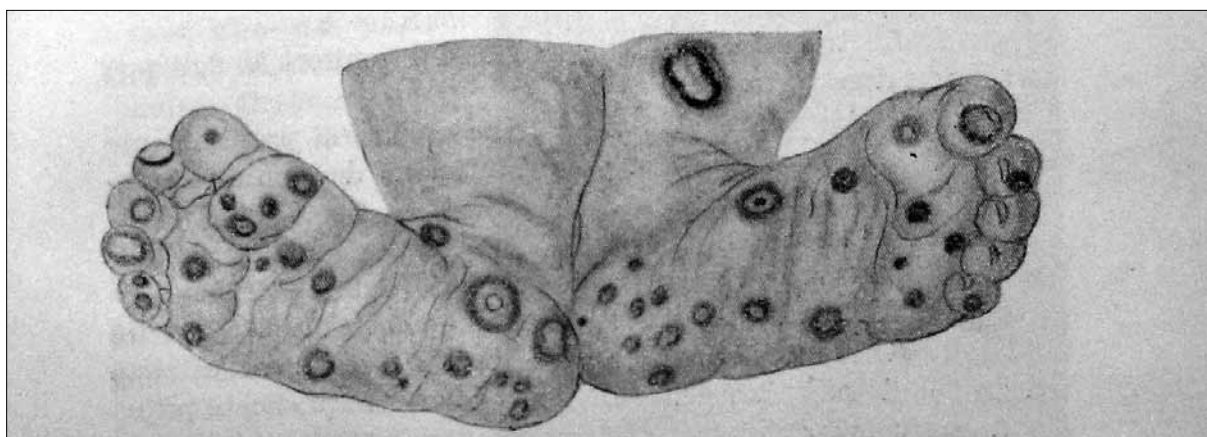
¹³⁷ Foà, *Igiene sessuale*, str. 73.

¹³⁸ Ottoni, n. d., str. 67.

¹³⁹ Barduzzi, Domenico: *Sulla profilassi pubblica delle malattie veneree e sifilitiche in Italia*, Milano, Tipografia degli operai 1909, str. 3.

¹⁴⁰ Konec 19. stoletja so bile prostitutke povsod po Evropi, razen v Angliji, uradno registrirane in zdravniško nadzorovane, obrt pa so lahko popolnoma legalno opravljale v javnih hišah ali zasebno. V Avstriji je po kazenskem zakoniku iz leta 1852 prostitucija sicer veljala za kaznivo dejanje, vendar so jo lokalna oblastva lahko dovolila pod posebnimi pogoji. Ob koncu 19. stoletja so se ponovno odprle številne javne hiše, kjer so bile prostitutke podvržene npravstveno-policijskemu nadzoru, več težav pa je povzročala tajna in nenadzorovana prostitucija. V: Studen, Andrej: *Prostitutke postavijo pod npravstveno-policijski nadzor*. V: *Kronika XIX. Stoletja: 1884–1899*, str. 41–42. Več o prostituciji v 19. stoletju tudi v: Becker, Peter: *Verderbnis und Entartung: Eine Geschichte der Kriminologie des 19. Jahrhunderts als Diskurs und Praxis*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 2002, str. 117–175.

¹⁴¹ Barduzzi, n. d., str. 4.

Znak podedovane okužbe s sifilisom pri novorojenčku.

(Fontana, Arturo: *Diagnosi e terapia della sifilide e delle malattie veneree*, Torino, Unione Tipografico – editrice torinese, 1933)

komforta« v javnih hišah npr. mehki ulkus širi le še po nesreči.¹⁴² Po Piccolijevem mnenju je najpomembnejše odstraniti ves material, za katerega se je dokazalo, da lahko prenaša okužbo, garancija za preprečitev okužbe pa naj bi bila ob tem skoraj popolna. Glavno orožje v boju proti spolnim boleznim je tako po njegovem mnenju stroga higiena, zato priporoča sistematično umivanje po opravljenem koitusu pri prostitutkah, predlaga pa tudi uporabo različnih raztopin za moške in ženske.¹⁴³ Ne trdi pa, da je umivanje dovolj, predvsem ga skrbi, da ljudje pri umivanju niso dovolj natančni in da ne umijejo natančno vseh kotičkov, kjer bi se lahko skrivale kužne snovi. Priporočal je tudi dezinfekcijo notranjosti sečevoda z uriniranjem takoj po spolnem odnosu.¹⁴⁴ Po njegovem mnenju bi bilo najbolje, če bi tkiva zavarovali že pred spolnim odnosom, vendar pa ne vidi rešitve v uporabi kondoma. Užitek pri spolnem odnosu naj bi se zaradi kondoma tako zmanjšal, da se njegovo trajanje precej podaljša, potrebnega je več truda, zaradi česar se lahko kondom strga, kar lahko spet pripelje do okužbe. Predvsem se mu zdi pomembno, da se poskušamo izogniti večkratnemu ponavljanju spolnega odnosa, sploh v stanju alkoholiziranosti – daljši namreč kot je odnos in več truda, kot zahteva, večja je možnost okužbe.¹⁴⁵ Uporaba kondoma pa naj bi imela tudi druge negativne posledice, saj naj bi ustvarjala prepad med moškim in žensko, moški pa naj bi zaradi

tega vse pogostejše zapuščali zakonsko posteljo ali ljubezensko gnezdo nezadovoljni in polni gnusa.¹⁴⁶

V nasprotju z mnenjem Andree Vacce Berlinghierija, ki ni verjel v zdravljenje z živim srebrom, pa je to v svojem delu *Igiene sessuale*, ki je izšlo po letu 1910, propagiral Pio Foà, ki je predvsem obžaloval, da se veliko ljudi obrača na mazače, ki obljublajo hitro ozdravitev, ne opozorijo pa na nevarnost prenosa bolezni na družinske člane.¹⁴⁷ Foà tako popolnoma verjame v zdravljenje z živim srebrom, ki pa ga lahko izvaja le zdravnik, ki je edini, ki lahko spremlja stranske učinke tega zdravljenja na ledvicah in črevesju. Najbolj učinkovito sredstvo proti sifilisu naj bi bilo po njegovem mnenju Salvarsan na bazi arzenika, ki pa da ga zaradi njegove strupenosti ne predpisujejo pogosto.¹⁴⁸ Foà, ki se ukvarja predvsem s posledicami sifilisa, je prepričan, da je sifilis huda grožnja za družbo, saj povzroča propad družine kot njene najbolj osnovne celice.¹⁴⁹ Otroci, ki so predstavljeni kot glavne žrtve grehov svojih staršev, podedujejo hujše oblike sifilisa, če sta okužena oba starša ali pa če je okužena mati, okuženost s sifilisom ob rojstvu pa naj bi bila zaskrbljujoča zlasti v nižjih plasteh družbe.¹⁵⁰ V njegovem delu je zelo prisoten strašilni element, saj obolele otroke opisuje kot male pošasti upadlega in ostarelega videza, ki na lastno srečo in srečo okolice

¹⁴² Piccoli, *Morale fisica*, str. 131.

¹⁴³ Piccoli, *n. d.*, str. 135.

¹⁴⁴ Piccoli, *n. d.*, str. 136.

¹⁴⁵ Piccoli, *n. d.*, str. 137.

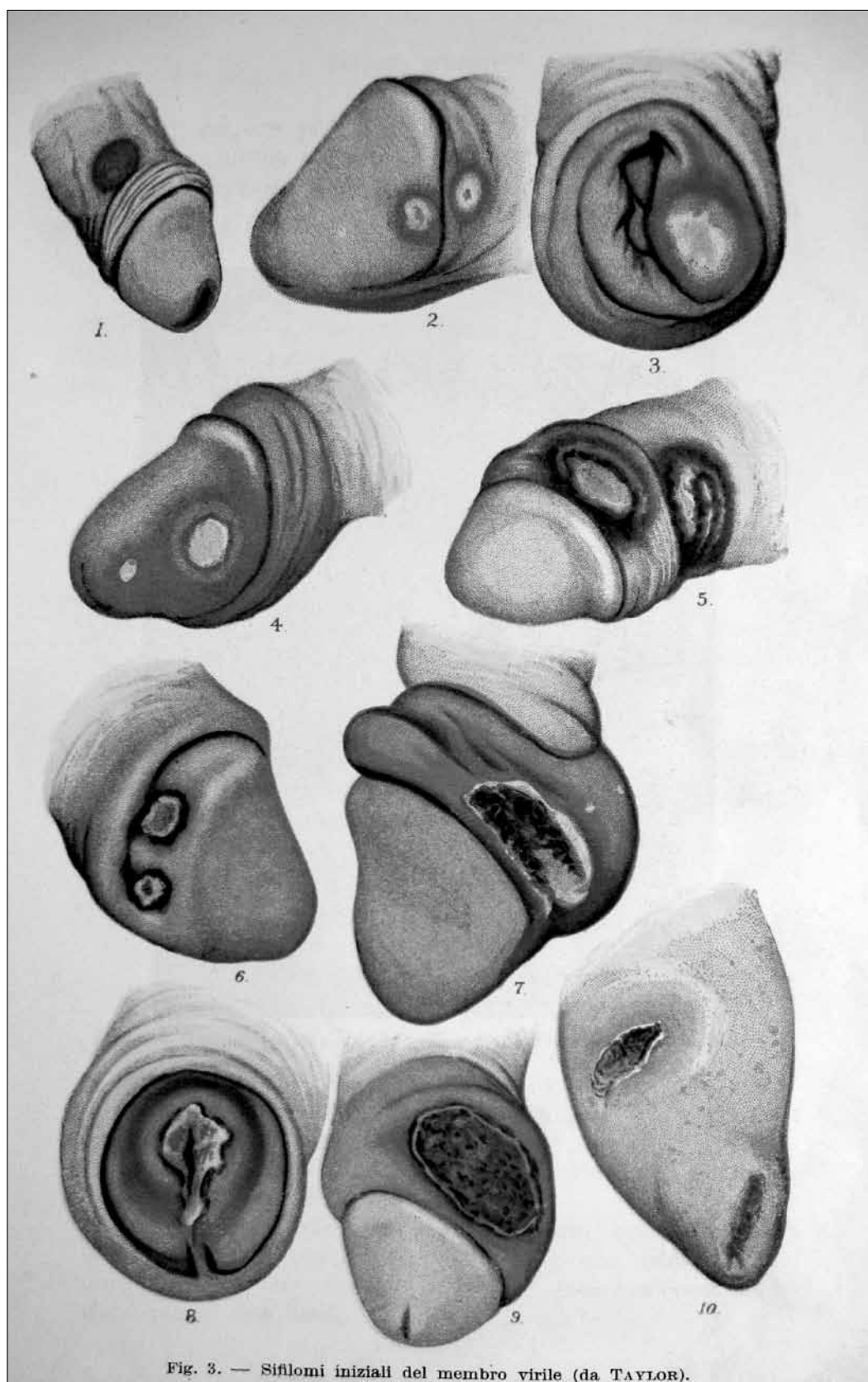
¹⁴⁶ Piccoli, *n. d.*, str. 120.

¹⁴⁷ Foà, *Igiene sessuale*, str. 58.

¹⁴⁸ Foà, *n. d.*, str. 62.

¹⁴⁹ Foà, *n. d.*, str. 63.

¹⁵⁰ Foà, *n. d.*, str. 70.

Znaki okužbe s sifilisom na penisu od začetne do akutne faze bolezni.
(Fontana, Arturo: Diagnosi e terapia della sifilide e delle malattie veneree, Torino, Unione Tipografico – editrice torinese, 1933)

kmalu umrejo. Če pa preživijo prve mesece, odrastejo v bolehe, nerazvite, modrikaste otroke, ki so podvrženi različnim okužbam, še posebej tuberkulozi. Mnoge bolezni, ki za zdravega človeka niso nevarne, so zanje smrtno. Taki otroci ne rastejo, se ne razvijajo, so rahitični, največkrat pride pa tudi do pošastnih posledic v mentalnem razvoju, zato naj bi se okuženim s sifilisom pogosto rojevali imbecili, idioti, neuravnovešenci, histeriki, živčni in duševni bolniki in epileptiki.¹⁵¹ Žalostno se mu zdi dejstvo, da se največ ljudi okuži prav med 23. in 25. letom starosti, ko naj bi bili najbolj ustvarjalni in da pride do okužb iz gole nevednosti. Najbolj učinkovito sredstvo preventive, ki bi ga po njegovem mnenju morali vsi uporabljati, je kondom, pri čemer pa opozarja, da ga je treba takoj po spolnem odnosu sneti in si dobro umiti spolni ud z vodo in milom.¹⁵² Kondom lahko torej ljudi zaščiti pred okužbo med spolnim odnosom, ne more pa preprečiti drugih načinov okužbe: največkrat s poljubljanjem in z uporabo osebnih predmetov bolnika (britvica, pihala in trobila – sploh, če imamo kakšno ranico v ustih). Zelo pogosti so tudi primeri, ko pride do prenosa bolezni med dojenjem, bodisi z dojilje na otroka ali obratno, prav tako nevarno pa je pitje iz istega kozarca. Mnogokrat naj bi bili za okužbo krivi tudi nevestni in površni zdravniki.¹⁵³

Kritičen do neosveščenosti ljudi je v delu *Matrimonio e Malattie sessuali*, ki je izšlo v Trstu leta 1926 tudi Alfonso De Nicola, ki vidi razlog za hitro širjenje spolnih bolezni predvsem v živahnem spolnem življenju moških pred poroko.¹⁵⁴ Le-to je po njegovem mnenju bilo zagotovo povezano z vse višjo starostjo mladoporočencev, kar je mnoge mlade vodilo v kremplje prostitucije, za pravi izbruh spolnih bolezni pa naj bi bila kriva tudi prva svetovna vojna.¹⁵⁵ De Nicola trdi, da so okužbam veliko bolj podvržene ženske kot moški – pri moških naj bi do okužbe prišlo le, če ima ta ranico, prasko ali kakšno drugačno poškodbo, ženske pa se okužijo tudi brez tega, saj ji moški pošlje okuženo spermo naravnost v notranje organe.¹⁵⁶

¹⁵¹ Foà, n. d., str. 70–71.

¹⁵² Foà, n. d., str. 72.

¹⁵³ Foà, n. d., str. 73.

¹⁵⁴ De Nicola, *Matrimonio e malattie sessuali*, str. 3.

¹⁵⁵ De Nicola, n. d., str. 10.

¹⁵⁶ De Nicola, n. d., str. 15–16.

Po mnenju De Nicole naj bi tudi neupravičeno posvečali več pozornosti siflisu kot gonoreji, ki ima za družbo prav tako hude posledice, je bolj razširjena in velikokrat nezdravljena. Avtor postavi celo retorično vprašanje: »Ma chi da giovane no si è contagiato almeno una volta di blenoraggia?«¹⁵⁷ Pred gonorejo svari tudi Iellersitz, ki med drugim opozarja na neplodnost, pa tudi na okvare srca in drugih notranjih organov, do česar lahko pride, če bolezen ni takoj in ustrezno zdravljena. Mlade opozarja, da se je v času okuženosti potrebno povsem odpovedati vsakim spolnim stikom.¹⁵⁸ Zelo natančen je tudi pri opisovanju siflisa in vseh njegovih simptomov in posledic, predvsem progresivne paralize, usihanja hrbtne mozga, ter zlasti nevarnosti prenosa bolezni na družinske člane. Oboleli naj ne bi vsaj tri ali štiri leta imel spolnih odnosov.¹⁵⁹

Povsem svojstveno delo pa je zagotovo delo Micheleja Depangherja *Manuale pratico di medicina popolare modernissima in versi*, ki je v Kopru izšlo leta 1905. Avtor v tem priročniku na nenavaden način, poleg ostalih tem s področja zdravja in higiene, obravnava tudi spolne bolezni. Depangher namreč vse piše v obliki verzov, včasih celo v obliki pravih sonetov, ki jih posveča siflisu, gonoreji, mehkim in trdim razjedam, cistam, impotenci, pa tudi preventivi.

Proti gonoreji svetuje:

»PROFILASSI¹⁶⁰

Da parte dotta accertasi e assicura

¹⁵⁷ »Kdo se v mladosti ni vsaj enkrat okužil z gonorejo?« V: De Nicola, *Matrimonio e malattie sessuali*, str. 110.

¹⁵⁸ Iellersitz, *La puericultura*, str. 20.

¹⁵⁹ Iellersitz, n. d., str. 21.

¹⁶⁰ V pesmi sporoča naslednje: moške pomirja in jim zagotavlja, da bodo ob pravilni uporabi »Protargola« (v opombi navede, da gre za raztopino, ki si jo je potrebno vbrizgati v sečevod, v sestavi Protargolo 2-00, Glicerin 2-00, destilirana voda 6-00, recept je povzel po članku dr. Franka v *Allgem. medic. Centralzeitung Berlin*, št. 5, 1899) obiskovali celo sumljive ženske mirno, brez strahu in zaskrbljenosti. Avtor pa kljub temu opozarja, da sam ne bi hotel tvegati, zato raje vidi, da so ostali pogumni. V vsakem primeru pa opozarja, da si je po vsakem spolnem odnosu potrebno izprazniti mehur. Medtem pa jim svetuje, naj bodo modri in naj uporabljajo kondom. V: Depangher, Michele: *Manuale pratico di medicina popolare modernissima in versi*, Capodistria, Tipografia Cobol – Priora, 1905, str. 123.

Che usando il Protargolo, come sotto*¹⁶¹
Perfin puoi praticar con donna impura,

Calmo, senza pensier, senza paura...!
Io non vorrei però pagar lo scotto...
Ad altri lascerei la gran bravura.

È bene in ogni modo che ti dica:
Di votar dopo il coito la vescica.

Intanto tu preservativi adotta,
E lasca dir la parte saggia e dotta.«

Spet drugje proti razjedam priporoča: ¹⁶²

»Preservativi, somma precauzione,
buon naso e radical disinfezione!!«

Proti sifilisu pa priporoča:¹⁶³

»Preservativi, in ordine t'inguant,
Con baci non scherzar...a quel molino,
Disinfezion sapiente, grande e tanta,
Prudenza e naso...soprattutto ... fino.«

Delo se torej povsem razlikuje od takratnih del v slovenskem jeziku že zaradi svoje sproščeni in neposrednosti. Avtor ne moralizira; deli le nasvete, kako se izogniti spolnim boleznim, brez večjega odrekanja. Bralcem ne prepoveduje niti obiskov pri prostitutkah, svetuje pa jim dober nos, previdnost, razkuževanje po spolnem odnosu in uporabo kondoma.

Dela s področja higiene in spolnih bolezni, ki so izhajala v Trstu in v Istri, so se po svoji vsebini precej razlikovala od podobnih del, ki so izhajala na

¹⁶¹ »Coll'istillare nell'orificium urethrae alcune gocce della seguente soluzione: Protargolo 2-00, Glicerina 2-00, Aq. dest. 6-00. Vedi: Allgem. medic. Centralzeitung Berlin, N. 5, 1899, dr. Frank.

¹⁶² V verzih sporoča, da so kondomi vrhunska preventiva, da pa je potrebno imeti tudi dober nos in izvajati korenito dezinfekcijo. V: Depangher, *Manuale pratico di medicina popolare modernissima in versi*, str. 121.

¹⁶³ V verzih svetuje moškim, naj si nataknejo kondom, naj se ne igrajo z ognjem in naj se zato ne poljubljajo s komerkoli, naj bodo modri in naj se redno in skrbno razkužijo, naj bodo previdni in naj imajo dober nos. V: Depangher, n. d., str. 120.

Kranjskem in Štajerskem. Razlike ne opazimo zgolj pri delih v italijanskem jeziku, katerih avtorji so očitno spadali v italijanski kulturni prostor, ampak tudi pri delih, ki so izhajala v slovenskem jeziku. O razlogih za večjo odprtost do problematik, kot so žensko telo, spolnost, kontracepcija, spolna vzgoja in preventiva na področju spolnih bolezni, lahko zgolj špekuliramo. Še najbolj podoben je odnos slovenske ter istrske in tržaške literature do masturbacije, saj je v obeh primerih opaziti izrazito odklonilen odnos do tega pojava, le da so se slovenski avtorji vprašanju najraje izognili ter se posluževali zelo zapletene terminologije, ki daje zgolj slutiti, o čem je govor, medtem ko so se italijanski avtorji vprašanja lotevali odkrito ter ob tem tudi povsem odkrito grozili z vsemi mogočimi in nemogočimi posledicami samotnih užitkov. Očitno je torej, da vpliv katoliške cerkve na zahodnem delu slovenskega ozemlja ni prevladoval v tolikšni meri, kot je bilo to značilno za osrednjeslovenski prostor, kjer so se s spolnim vprašanjem ukvarjali predvsem teologi in krščansko usmerjeni pedagogi. Zdravniki, ki so bili najpogostejši avtorji del v italijanskem jeziku, so se pojavljali redkeje, še takrat pa so, kot kaže primer Antona Breclja, povsem sledili usmeritvam katoliške cerkve. Izobraženci iz Istre, Trsta in Gorice so, kljub svoji pripadnosti katoliški veri, vendarle zmogli bolj odkrito spregovoriti o takrat perečih družbenih problematikah. Prava razlika se je torej verjetno skrivala v glavah ljudi, ki so se na Kranjskem ukvarjali s to problematiko in so očitno poskušali biti bolj papeški od papeža, z nekoliko več samokritičnosti pa lahko takratne razmere verjetno pripišemo tudi dobri stari slovenski zaplankanosti.

Viri in literatura:

Adam, Paul: *Zablode ljubavnega življenja*, Zagreb, Neva, 1929.

Apollonio, Carlo: *L'igiene ossia la vera medicina popolare*, Capodistria, Tipografia Cobol – Priora, 1891.

Barduzzi, Domenico: *Sulla profilassi pubblica delle malattie veneree e sifilitiche in Italia*, Milano, Tipografia degli operai, 1909.

Becker, Peter, *Verderbnis und Entartung: Eine Geschichte der Kriminologie des 19. Jahrhunderts als Diskurs und Praxis*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 2002.

- Bohorič, Marjan: *Spolno življenje*, Ljubljana, Deziderij, Mizerit, 1940.
- Brecelj, Anton: *Ob viru življenja: spolne zadeve v preglednih obrisih*, Celje, Družba sv. Mohorja, 1938.
- Chierici, Luigi: *Bacco, tabacco e venere*, Bologna, Chierici, 1869.
- De Castro, Vincenzo: *Igiene del corpo umano, o la casa di mia dimora*, Milano, Nuova società editrice A. Maglia & C., 1869.
- De Nicola, Alfonso: *Matrimonio e malattie sessuali*, Trieste, Licinio Cappelli, 1926.
- Demšar, Jernej: *Spolne bolezni : ljudstvu v pouk in svarilo*, Ljubljana, L. Schwentner, 1907.
- Demšar, Jernej: *Spolne bolezni : z ilustracijami*, Ljubljana, Tiskovna zadruga, 1919.
- Depangher, Michele: *Manuale pratico di medicina popolare modernissima in versi*, Capodistria, Tipografia Cobol – Priora, 1905.
- Destovnik, Irena: *Moč šibkih: ženske v času kmečkega gospodarjenja*, Celovec, Drava, 2002.
- Döcker, Ulrike: *Die Ordnung der bürgerlichen Welt: Verhaltensideale und soziale Praktiken im 19. Jahrhundert*, Frankfurt / New York, Campus Verlag, 1994.
- Eder, X. Franz: *Sexualized Subjects: Medical Discourses on Sexuality in German-Speaking Countries in the Late Eighteenth and the Nineteenth Centuries*, str. 1. Vir: <http://www.cas.umn.edu/wp952.htm>, 9. 2. 2006.
- Erman, Petra: *Spolna vzgoja na Slovenskem v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja : diplomsko delo*, Ljubljana : [P. Erman], 2006.
- Fischer-Dückelmann, Anna: *Die Frau als Hausärztin*, Stuttgart, Süddeutsches Verlag-Institut, 1911.
- Foà, Pio: *Igiene sessuale*, Milano, Federazione italiana delle biblioteche popolari, 191?.
- Fontana, Arturo: *Diagnosi e terapia della sifilide e delle malattie veneree*, Torino, Unione Tipografico – editrice torinese, 1933.
- Freund, Emanuel: *Kako se obvarujete sifilistične kuge? : opomin vojakom in mladim možem*, Trst, Edinost, 1917.
- Gerling, Reinhold: *Dekleta, ki niso za zakon: opomini in nasveti*, Zagreb, Neva, 1929.
- Grossich, Antonio: *Trattatello di igiene*, Fiume, E. Mohovich, 1882.
- Hawkes, Gail: *Sex and Pleasure in western culture*, Cambridge, Malden: Polity, 2004.
- Holländer: *Kako će se žena očuvati do začeca i trudnoće*, Zagreb, Neva, 192?.
- Hufeland, Christoph Wilhelm: *Makrobiotika ali nauki, po katerih se more človeško življenje zdravo ohraniti in podoljšati*, [prevod Matija Prelog], Maribor, samozaložba, 1864.
- Iellersitz, Antonio: *La puericultura – l'igiene dell'infanzia e dell'adolescenza delle scuole di Trieste: Storia dell'istituzione fino dal 1895: Funzionamento pratico dal 1911 al 1921*, Trieste, Tipografia moderna M. Susmel, 1927.
- Jakša, Jože: *Kako spoznamo spolne bolezni*, Ljubljana, Žena in dom, 1937.
- Jasbitz, Giovanni Battista: *La felicità, ossia il tesoro della sapienza*, Trieste, Tipografia Weis, 1856.
- Jeglič, Anton Bonaventura: *O vzgoji otroka: navodilo duhovnikom in staršem*, Ljubljana, samozaložba, 1914.
- Jeglič, Anton Bonaventura: *Pouk dečkov ob času dozorelosti*, Ljubljana, samozaložba, 1915.
- Jeglič, Anton Bonaventura: *Pouk deklic ob času dozorelosti*, Ljubljana, samozaložba, 1915.
- Jeglič, Anton Bonaventura: *Staršem*, Ljubljana, Katoliška tiskarna, 1910.
- Jeglič, Anton Bonaventura: *V boj za srečno in veselo krščansko življenje*, Prevalje, Družba sv. Mohorja, 1921.
- Jeglič, Anton Bonaventura: *Ženinom in nevestam: pouk za srečen zakon*, Ljubljana, Katoliška tiskarna, 1910.
- Jeglič, Anton Bonaventura: *Važen pouk materam*, Ljubljana, samozaložba, 1915.
- Kos, Dušan: *Ljubezen in zakonska zveza v ognju grešnosti: prispevek k zgodovini morale na Slovenskem med 16. in 18. stoletjem*. V: *Zgodovina za vse*, l.2008, št. 1, str. 5–36.
- Laquer, Thomas W.: *Sesso solitario: storia culturale della masturbazione*, Milano, Il saggatore, 2007.
- Ligorio, Edoardo: *Il medico di se stesso*, Firenze, A. Salani, 1901.
- Mantegazza, Paolo: *Elementi d'igiene*, Sesto san Giovanni, Casa editrice Madella, 1912.
- Materinstvo*, Gorica, Narodna knjigarna, 1926.

- Mauclair, Camilo: *Žena i prostitucija*, Zagreb, Neva, 1929.
- Müller, Anton: *Higijena prve poročne noči: potokaz za zaročene mlade pare*, Zagreb, Neva, 1929.
- Ottoni, Gregorio: *L'igiene del matrimonio*, Padova, Tip. alla Minerva dei Fratelli Salmin, 1871.
- Piccoli, Ettore: *Morale fisica*, Torino, Unione tipogr. Editr., 1913.
- Polajnar, Janez: »Pfuj! To je gerdo!« : *k zgodovini morale na Slovenskem v dobi meščanstva*, Celje, Zgodovinsko društvo, 2008.
- Potrata, Josip: *Higijena matere*, Gorizia, Unione editoriale goriziana, 1936.
- Rifelli, Giorgio, Ziglio Corrado: *Per una storia dell'educazione sessuale, 1870-1920; documentazione a cura di Patrizia Moro*. - Scandicci : La nuova Italia, 1991.
- Sorcinelli, Paolo: *Avventure del corpo: culture e pratiche dell'intimità quotidiana*, Milano, Bruno Mondadori, 2006.
- Studen, Andrej: Prostitutke postavijo pod npravstveno-policijski nadzor, *Kronika XIX. stoletja: 1884–1899*, str. 41–42.
- Studen, Andrej: Za zdravje je potrebna snažnost: razpravljanje o nasvetih za telesno higieno v 19. stoletju na Slovenskem. V: *Prispevki za novejšo zgodovino*, l. 2005, št. 2, str. 19–29.
- Tičar, Josip: *Boj nalezljivim boleznim!: poljudnoznanstveni sestavki za spoznavanje in moderno obrambo važnih kužnih bolezni z navodili za nego bolnikov*, Ljubljana, Tiskovna zadruga, 1922.
- Vacca, Berlinghieri, Andrea: *Trattato dei mali venerei*, Venezia, 1802.
- Vode, Angela: *Spol in usoda I-II*, Ljubljana, »Žena in dom«, 1938–1939.
- Zugen, Eugen: *Večni greh ljubezni med moškim in žensko*, Zagreb, Neva, 1929.
- Žgeč, Franjo: *Ali spolna vzgoja res ni potrebna?*, Maribor : Ljudska tiskarna, [s.a.]

Zusammenfassung

»SIE LERNT CUPIDO KENNEN, BEVOR SIE DEN STANDESBEAMTEN TRAF.«

Slowenische und italienische Autoren über die Probleme der Sexualität in der Epoche des Bürgertums

In der bürgerlichen Epoche gab es im slowenischen Gebiet eine besondere Einstellung gegenüber allem, was mit Sexualität verbunden war. Themen wie die Frau und ihr Körper, Sexualität, Ehe, Verhütung, Masturbation und Geschlechtskrankheiten wurden von einem typisch katholischen Standpunkt aus behandelt, der sich meist auf die Betonung der Bedeutung der Jungfräulichkeit, der Tugend und der Enthaltsamkeit beschränkte. Die Morallehre blieb die ganze Zeit eine Domäne der Priester, Theologen und Pädagogen, während sich Ärzte nur selten an diesen Debatten beteiligten. Die slowenische Fachöffentlichkeit hatte eine ablehnende Haltung zu dieser Problematik, was allerdings nicht für das Gebiet von Triest, Istrien und Görz galt. Dort erschienen nämlich Publikationen, meist in italienischer Sprache, die eine doch deutlich größere Offenheit gegenüber diesen Themen zeigten. Diese Werke entstanden unter dem Einfluss des italienischen und französischen Kulturraumes. Meist wurden sie von Ärzten geschrieben, die ihre medizinischen Kenntnisse in Bologna und andernorts in Italien gesammelt hatten, daher unterschieden sie sich im Grunde nicht von der zeitgleich im Königreich Italien erscheinenden Literatur. Die konservative katholische Ausrichtung, die es zwar auch in Italien gab, hatte bereits im 19. Jahrhundert nicht mehr jene dominante Vormachtstellung, wie sie für den slowenischen Raum charakteristisch war. Außerdem spaltete sich das italienische katholische Lager noch zusätzlich auf und verlor in weiterer Folge einen beachtlichen Teil seines Einflusses auf die öffentliche Meinung. Sogar unter katholischen Autoren überwog nämlich die Überzeugung, dass es aufgrund der gesellschaftlichen Verhältnisse nötig ist, öffentlich über Sexualität und Prävention zu sprechen und auch die Jugend darüber zu belehren. Der Einfluss der von italienischen Universitäten kommenden liberalen Positionen war in mehreren Bereichen sichtbar. So haben die Autoren zum Beispiel vorehelichen Geschlechtsverkehr und das Aufsuchen von Prostituierten nicht verurteilt; statt

Enthaltsamkeit, die nach Meinung der Mehrheit undurchführbar war, empfahlen sie strenge Hygiene und die Verwendung von Kondomen. Eine ebenso offene Haltung zeigten sie auch gegenüber Geburtenkontrolle und Empfängnisverhütung, während vergleichbar tolerante Inhalte in slowenischer Sprache erst Ende der zwanziger Jahre des 20. Jahrhunderts erschienen. Die slowenischen und italienischen Autoren verband nur eine ähnlich un-nachgiebige Haltung gegenüber der Masturbation, aber auch hier war der unterschiedliche Zugang offensichtlich: Die italienischen Autoren sprachen offen über das Phänomen, wobei sie am liebsten mit allen möglichen und unmöglichen Folgen drohten, um die Menschen davor abzuschrecken. Die slowenischen Autoren ignorierten das Problem am liebsten. Die italienischen Autoren traten für frühere Eheschließungen ein und waren nicht gegen Geschlechtsverkehr mit einer festen Partnerin vor der Ehe. Über den Besuch von Prostituierten als »Heilmittel« gegen die Masturbation waren sie nicht begeistert, da die Gefahr von Ansteckungen als zu groß galt. Beide Seiten hatten also eine ablehnende Haltung zum Thema Masturbation, wobei die slowenischen Autoren das Phänomen vom moralischen Standpunkt betrachteten, seine Sündhaftigkeit betonten und Schamhaftigkeit und Beichte empfahlen. Die italienischen Autoren betrachteten Masturbation als medizinisches Phänomen und drohten vor allem mit den angeblichen schädlichen Folgen für die Gesundheit. Über die Gründe für diese unterschiedlichen Betrachtungsweisen kann nur spekuliert werden – die gesellschaftliche Atmosphäre war im kosmopolitischen Triest sicher ganz anders als im damals völlig provinziellen Ljubljana; außerdem war aufgrund des Hafens und der stärkeren Fluktuation der Bevölkerung das Problem von Geschlechtskrankheiten wohl viel größer und verlangte ein entschlosseneres Vorgehen.

Schlagwörter: *Italien, Triest, Istrien, Moral, Frauen, Masturbation, Sexualerziehung, Geschlechtskrankheiten*